

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۹

هزار و سیصد و نود و شش - نیمسال اول (دوفصلنامه)

- حمایت از قربانیان تروریسم در پرتو روند انسانی شدن حقوق بین‌الملل
دکتر حسین شریفی طراز کوهی - فاطمه فتح‌پور ۵
- بررسی فرضیه نسل‌زدایی ایزدی‌های عراق توسط داعش
دکتر مرتضی جوانمردی صاحب - محمدباقر رستگار مهجن‌آبادی ۴۹
- اراده آزاد به مثابه رکن مسؤولیت کیفری در جدال سازگارانگاری و ناسازگارانگاری
دکتر رحیم نوبهار - محمدرضا خط‌شب ۸۷
- بررسی جرم‌شناختی تأثیر بیماری افسردگی ماژور بر نگرش نسبت به مواد مخدر
غلامحسین کریمی کهکی - مهری زمان‌زاده بهبهانی ۱۱۵
- انسجام حقوقی در حقوق کیفری بین‌المللی (با توجه به کثرت در منشأ و ارگان‌های اجرایی - قضایی)
دکتر علیرضا باقری ایبانه ۱۴۵
- مفهوم قربانی در حقوق بین‌الملل کیفری
دکتر سیدابراهیم حسینی - دکتر سیدقاسم زمانی ۱۶۹





بررسی فرضیه نسل‌زدایی از دیدی‌های عراق توسط داعش

دکتر مرتضی جوانمردی صاحب * - محمدباقر رستگار مهجن‌آبادی **

چکیده:

گروه «دولت اسلامی عراق و شام» یا به اختصار داعش، در عملیاتی نظامی به منظور تسلط بر استان نینوا در عراق و منطقه‌هایی با مرکزیت شهر «سنجار» در شمال غرب این کشور، نسبت به جمعیت ساکن که با ویژگی مذهبی به نام «ازیدی» شناخته می‌شوند، مرتکب اعمال و جنایاتی همچون کشتار و برده ساختن انسان‌ها و تخریب اماکن مذهبی، آواره ساختن آنان به کوهستان‌ها در شرایط نامناسب و کشنده اواسط تابستان ۲۰۱۴ میلادی و اجبار ازیدی‌ها به تغییر دین شده‌اند که آن اعمال را می‌توان مصداق جنایت نسل‌زدایی دانست. اثبات این موضوع در پژوهش حاضر از طریق بررسی عناصر و مؤلفه‌هایی (شامل معرفی گروه مجنی‌علیه، اعمال ارتكابی و شناخت قصد و نیت مرتکب) و انطباق آن با مقررات مندرج در کنوانسیون پیشگیری و مجازات نسل‌زدایی ارزیابی شده است. مهم‌ترین ویژگی جنایات ارتكابی داعش علیه ازیدی‌ها آن است که مرتکب نه تنها ارتكاب این اعمال مجرمانه را انکار نکرده، بلکه به صراحت وجود قصد و نیت خود دال بر نابودی مردم ازیدی را اعلام کرده است. از این رو محقق برخلاف دیگر موارد ارتكاب جنایت نسل‌زدایی مانند قتل عام کردها در عراق موسوم به انفال و یا کشتار مسلمانان بوسنی توسط صرب‌ها؛ در اثبات عنصر معنوی نسل‌زدایی *** چندان مشکلی ندارد. با وجود این، ویژگی خاص ایدئولوژیک این جنایات با توجه به عنوان

Email: m.javanmardis@uok.ac.ir

* استادیار گروه حقوق دانشگاه کردستان، نویسنده مسؤول

** کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه کردستان

Email: rastegar.mahjanabadi@gmail.com

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب سپاس و قدردانی خود را حضور جناب آقای دکتر ستار عزیز ی دانشیار محترم دانشگاه بوعلی سینا همدان که مشاوره این تحقیق را برعهده داشتند، تقدیم نمایند.

*** Dolus Specialis

غلط اسلامی این گروه، نیاز به بررسی و مطالعه این جنایت را ضروری می‌سازد؛ چه آنکه داعش اقدامات خود علیه‌ی‌یزیدی‌ها را مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و مشخصاً قرآن کریم به عنوان اولین و معتبرترین منبع اجتهاد احکام معرفی کرده است. ادعایی که هرچند ممکن است با برخی از ظواهر منابع تطبیق نماید اما با مذاقه در این منابع و تفاسیر معتبر قرآنی، بطلان استدلال‌ها و استنباط مبتنی بر آنها مبرهن می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

نسل‌زدایی، یزیدی، کردها، داعش.

مقدمه

سوم آگوست سال ۲۰۱۴ (برابر با دوازده مرداد ۱۳۹۳) و روزهای بعد از آن دولت اسلامی عراق و شام «داعش» در ادامه تهاجم به مناطقی از کشورهای سوریه و عراق (به قول خودشان فتح نینوا) و تقریباً بدون هیچ‌گونه مقاومتی از سوی نیروهای مسلح (اعم از دولت اقلیم کردستان و دولت عراق) شهر سنجار و روستاهای اطراف آن، واقع در شمال غرب آن کشور را به تصرف خود درآوردند.

نیروهای «داعش» پس از ورود به سنجار و روستاهای اطراف آن، جمعیت ساکن را که پیرو آیین یزیدی هستند، مورد تهاجم قرار داده، به نوعی که تعداد زیادی از مردان، زنان و کودکان این منطقه را کشته و تعداد زیادی از زنان و دختران را به اسارت گرفته و سپس به عنوان برده قلمداد و جمعیت زیادی را که در حال فرار به کوهستان‌های اطراف بودند، محاصره و مورد تهاجم قرار دادند. این وضعیت و آثار آن تاکنون ادامه یافته و موجب صدمات جدی به جمعیت مذکور شده است.

اخبار این وقایع در سطح منطقه و جهان منعکس شد و طبعاً مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. یکی از جوانب موضوع، توصیف جزایی از این اعمال بود که از آن میان به امکان وقوع نسل‌زدایی اظهارنظر کرده‌اند. پژوهش در این خصوص، موضوع این مقاله است. روش این پژوهش، تجزیه و تحلیل وقایع با تطبیق بر ارکان بنیادی جنایت نسل‌زدایی شامل مجنی‌علیه و ویژگی آن، اعمال ارتكابی و قصد نابودی گروه است.

۱- مجنی‌علیه و ویژگی آن: یزیدی‌ها یک گروه مذهبی

بر اساس تعریف نسل‌زدایی مندرج در ماده ۲ کنوانسیون («در این کنوانسیون، نسل‌زدایی به

هریک از اعمال زیر گفته می‌شود که با قصد نابودی تمام یا بخشی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی از این قرار ارتکاب یابد: «...»، اعمال مجرمانه باید علیه چهار نوع گروه قومی، ملی، نژادی و مذهبی جرم ارتکاب یابد. هریک از گروه‌های چهارگانه یادشده تعاریف خاصی دارند، اما با توجه به توضیحاتی که پیرامون ایزیدی‌ها در سطور قبل بیان گردید، با وجود اینکه ایزیدی‌ها به جهت ویژگی‌های زبانی، کُرد محسوب می‌شوند اما آیین ایزیدی به عنوان یک مذهب^۱، آنان را از دیگران و حتی کُردها جدا ساخته است، لذا می‌توان ایزیدی‌ها را جزو گروه‌های مذهبی^۲ مندرج در ماده ۲ مذکور به شمار آورد، چرا که وجه تمایز آنان از سایرین و نامیده شدن به اسامی مختلف، به دلیل نوع آیین و اعتقادات خاصشان بوده که به شرح آتی ذکر می‌نماییم.

۱-۱- ماهیت ایزیدی

در ادبیات فارسی این واژه را به صورت ایزدی در فرهنگ‌های لغت می‌یابیم، منسوب به ایزد به معنی فرشته در آیین زرتشتی و از همین ریشه واژه یزدان، جمع یزد به معنی خدا به کار می‌رود^۳، و در فرهنگی دیگر، واژه ایزد به معنی خدا و ایزدی را به معنی خدایی دانسته‌اند^۴. واقعیت آن است که منشأ کاربرد اصطلاح ایزیدی یا ایزدی بر این مردمان روشن نیست و

۱. ایزیدی‌ها دارای اعتقادات و باورهایی متمایز از دیگر گروه‌های دینی و مذهبی هستند. این تمایز باورها و اعتقادات این گروه، باعث بیان نظرات مختلفی در خصوص چگونگی پیدایش و همچنین نوع اعتقاداتشان گردیده است. از این رو، در نوشته‌های مختلف تاریخی، ایزیدی‌ها را با اصطلاحات بسیاری نامیده‌اند. از جمله: «ایزدی، یزیدی، ایزدی، شیطان‌پرست، داسنی، چلبی و صالحیه». این اصطلاحات متفاوتی که بیان گردیده، به دلیل نوع برداشتی است که نویسندگان از اعتقادات و باورها و نیز خاستگاه این گروه داشتند و بر اساس برداشت‌های خود هریک از اصطلاحات یادشده را بر آنها نهاده‌اند.

۲. در خصوص مذهب تعاریف مختلفی بیان گردیده است که وجه مشترک همه آنها بُعد غیرمادی و مابعدالطبیعه آن است و گروه مذهبی نیز مجموعه‌ای از افراد است که عامل پیونددهنده‌شان مذهب یا دینی است که مبتنی بر یک عنصر متعالی و مقدس باشد و همه آنها را به عنوان یک جمع واحد نشان دهد که همه آنها در این گروه احساس همبستگی و تعلق خاطر کنند و در خارج نیز آنها را به این خصلت مورد شناسایی قرار دهند.

- مرتضی جوانمردی صاحب، *نسل‌زدایی: ساختار عناصر جرم* (تهران: مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۴)، ۲۷.

۳. محمد معین، *فرهنگ فارسی* (تهران: انتشارات بهزاد، ۱۳۸۹)، ۱۱۰.

۴. غلامحسین صدری افشار، *نسرین حکمی و نسترن حکمی، فرهنگ‌نامه فارسی: واژگان و اعلام* (تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۹)، ۳۸۶.

احتمالات دیگری هم داده‌اند که مشهورترین آنها انتساب واژه، به خداوند مورد عبادت آنان است.

در میان این مردم، «إزدهای مه زن» یعنی خدای بزرگ و عبادت، فقط برای او جایز است^۵، پس مراد آنان از «إزدا»، نه فرشته بلکه خالق هستی است و ایزیدی، مذهبی منتسب به این خداست.

با وجود این، مطالعه در باورهای ایزیدی‌ها به دلیل در دسترس نبودن منابع اصیل و کافی با دشواری روبروست. بیشتر مطالعات در این خصوص توسط دیگران انجام شده و خود آنان در این زمینه نوشته‌های مدونی ندارند و همه عقاید و سنن آنان مانند همه معارف و سنن عامیانه زبانی، از نسلی به نسلی دیگر منتقل شده است و به همین جهت پیوسته زمینه برای ورود عناصر خارجی و همچنین بروز اختلافات در آن آماده بوده است. ایزیدی‌ها دو کتاب اساسی دارند که زمان زیادی از تألیف آنها نمی‌گذرد، یکی به نام «جلوه» و دیگری به نام «مُصَحَّف رَش (کتاب سیاه)». این دو کتاب نیز غالباً شامل مطالبی افسانه‌مانند است و دربردارنده اصول عقاید و منشأ باورهای آنان نیست^۶.

۱-۲- هویت و محل سکونت

مردمانی با زبان کُردی اما با یک مذهب متمایز که بر تمام وجوه زندگی آنان اثر گذاشته است. به لحاظ مردم‌شناسی شبیه کُردهای مسلمان و ارمنی‌های منطقه دریاچه وان در ترکیه هستند. اما با وجود این، آنان خود را مردمی جدا از کُردها و ارمنی‌ها می‌دانند^۷. در همین خصوص امیر تحسین سعید علی بیگ، امیر ایزیدی‌های جهان در مصاحبه با یکی از خبرگزاری‌ها بیان داشت: «ما به قومیت ایزیدی خود معترف هستیم و زبان ما کُردی است و از قومیتمان محافظت می‌کنیم. ما صدها سال است که در کنار کُردها زندگی می‌کنیم و می‌توانیم بگوییم که دارای قومیت کُردی هستیم، چرا که کُردها برادران ما هستند و روابط بسیار خوبی با آنها داریم و هیچ‌گونه مشکلی بین ما و کُردها و عرب‌ها وجود ندارد. ما عرب‌ها، کُردها و مسیحی‌ها را دوست داریم و هیچ تفاوتی بین آنها قائل نیستیم». به نظر

۵. عثمان یوسفی، تاریخ و حیات اجتماعی - فرهنگی کُردهای ایزیدی (تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۱)، ۱۰۹.

۶. بی‌نا، «ایزیدی‌ها و کیش و آیین آنها»، *مجله ادبیات و زبان‌ها، الدراسات الأدبیه* ۱۸ (۱۳۴۳)، ۱۶۹.

7. Marcello Cherchi, Stephanie Platz and Kevin Tuite, "Yezidis", *Encyclopedia of World Cultures*, 3, Accessed November 1, 2014, <http://www.encyclopedia.com>.

می‌رسد که ایزیدی نیز مانند یهودیت تلفیقی از دین و قومیت باشد. گرچه یهودیت یک دین است، ولی یهودیان خود را یک گروه قومی - مذهبی به حساب می‌آورند. مرکز اصلی سکونت ایزیدی‌ها در شمال غربی عراق نزدیک مرز سوریه در منطقه‌ای به نام شیخان و رشته کوه سنجار است و با فاصله حدوداً صد و پنجاه کیلومتری از مرزهای اقلیم کردستان عراق، اما به دلایل تاریخی در کشورهای دیگری از جمله: ترکیه، ارمنستان، گرجستان، آذربایجان ایران و اروپا (به ویژه آلمان) سکونت دارند.

۱-۳- اعتقادات مذهبی

این مردم به واسطه باورهای آیینی و سنن، خود را از دیگران متمایز ساخته و حتی می‌توان گفت که به انزوا رفته‌اند. دیگران به ویژه همسایگان نیز با این مردم به واسطه نوع باورها یا ارتباطی نداشته و یا در پاره‌ای موارد آنان را مورد تهاجم قرار داده‌اند.^۸ ویژگی‌های مذهبی مردم ایزیدی، نقطه ثقل توجه پژوهشگران زیادی قرار گرفته است. اما با وجود تعدد آثار تحقیقی در این خصوص، شاید بتوان گفت درک و فهم درستی از آنان وجود ندارد.

۱-۳-۱- شباهت به ادیان دیگر

در پاره‌ای منابع، شباهت‌هایی میان عقاید و سنت‌های ایزیدی با مانوی، زرتشتی، مندایی، یهودی، مسیحی (به ویژه نسطوری) و اسلام (به ویژه صوفی‌گری) گزارش شده است. اما با وجود این، دلیلی بر انشعاب این آیین از هر کدام وجود ندارد.^۹ بر همین اساس، برخی نیز بر این باورند که ریشه این مذهب بسیار قدیمی است و به زمانی برمی‌گردد که پرستش نیروهای طبیعی مانند: آفتاب، ماه، ستارگان، آتش و اعتقاد به دو نیروی خیر و شر، تاریکی و روشنی در نزد طوایف و قبایل آریایی رواج داشته است که با توجه به آثار موجود نیز، پیداست

۸. در این خصوص اولین و شدیدترین فتوای تاریخی که به لحاظ مذهبی علیه ایزیدی‌ها صادر شده، در زمان حکومت عثمانی بوده است. این امر در حدود سال‌های ۱۴۱۹ تا ۱۵۷۵ م اتفاق افتاده است. در این زمان یکی از مفتی‌های رسمی عثمانی به نام ابوالسعود المعادی قتل عام ایزیدی‌ها و خرید و فروش آنان را در بازارها مباح شمرد. عدنان زبان فرحان، *الکرد الایزیدیون فی اقلیم کردستان* (سلیمانیه: مرکز کردستان للدراسات الإستراتيجية، ۲۰۰۱)، ۳۴؛ صدیق دملوجی، *الیزیدیه و منشأ نحتهم* (الموصل: مطبعة الإتحاد، ۱۹۴۹)، ط ۱، ۴۳۹-۴۲۸.

9. John Bowker, *The Concise Oxford Dictionary of Word Religions* (Oxford: Oxford University Press, 1997), 10.

که این مردم دارای عقیده بسیار قدیمی هستند که با گذشت زمان با باورها و آداب و رسوم دیگر ادیان درهم آمیخته است.^{۱۰} اما آنچه امروز از آثار ادیان قدیم و جدید در این دین مشاهده می‌شود، عبارتند از:

- آثار بت‌پرستی عتیق مانند: پرستش مجسمه برنزی که سمبل شیطان (ملک طاووس) و مسمی به «سنجق» است، برگرفته از صابئی‌های قدیم حران؛
- اعتقاد به تناسخ و حلول روح، برگرفته از ادیان هندی به‌ویژه برهمنائی؛
- محرّمات غذایی از آثار دین یهود؛
- غسل تعمید، نان مقدس، شراب، از آثار نصرانیت خاصه عقاید فرقه نسطوری؛
- ثنویت دین‌های ایرانی (مانوی و مزدک) اعتقاد به دو نیروی خیر و شر؛
- آثاری از دین زرتشت که بیش از همه در این مذهب پیداست مانند: اعتقاد به ابدی نبودن اهریمن، قائل به هفت فرشته که رابط بین خدا و خلق‌اند، پوشیدن پیراهن یقه‌شکافته که همان «سودره» زرتشتی‌هاست، خاموش نکردن چراغ با پُف و غیره؛
- عناصر اسلامی مانند: روزه، قربانی، ختان و انجام مناسک به تقلید از مناسک حج که کعبه آنها مرقد شیخ عدی بن مسافر است؛
- تأثیر افکار صوفیه مانند: پنهان کردن عبادات و عقاید و تقدیس مشایخ^{۱۱}.

۱-۳-۲- مسئله شیطان‌پرستی

از میان ویژگی‌های مورد تحقیق در آیین‌های «شیطان‌پرستی» از همه بیشتر جلب توجه کرده است و همین صفت، در طول اعصار گذشته آنان را در معرض تهاجم همسایگان، به ویژه حکومت‌های مسلمان قرار داده است، اما سؤال اینجاست که آیا انتساب آن به این مردم مبتنی بر واقعیت است؟ هرچند در کنوانسیون پیشگیری و مجازات نسل‌زدایی اثری بر نوع و کیفیت عقاید مذهبی مترتب نیست، اما از دید جرم‌شناختی و علت‌شناسی در وقایع مشابه، مورد توجه بوده و در ارتباط با مرتکب جرم و قصد او در نابودی گروه، قابل تحلیل است. واقعیت این است که در بیشتر منابع به ویژه به زبان‌های عربی و انگلیسی، پیروان آیین

۱۰. میرزا شکرالله سنجدی، تحفه ناصری در جغرافیای کردستان (تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۶)، ۴۷.

۱۱. غلامرضا رشید یاسمی، گرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او (تهران: نشریات مجمع ناشر کتاب، ۱۳۴۰)، ۱۱۲.

یزیدی را «شیطان‌پرست» قلمداد کرده‌اند^{۱۲}، اما برخی از پژوهشگران ریشه و علت چنین انتسابی را در باورهای راجع به چگونگی خلقت فرشتگان و آدم می‌دانند.

در یکی از این برداشتها آمده است که جهان‌بینی یزیدی میان دو اصل، تمایز بنیادی قائل است. اصل یا قانون خیر که نماد آن خداوند است که جهان را آفرید اما در اداره روزمره آن دخالت ندارد و اصل دوم یعنی شرّ، که در امور دنیوی نقش فعال دارد. نماد این قانون دوم که با مفهوم شیطان مرتبط است، ملک طاووس نام دارد، فرشته‌ای رانده از درگاه خداوند که به دلیل نافرمانی مجازات شده است. از عناصر محوری آیین یزیدی، عمل به منظور فرو نشانیدن شرّ، از طریق عبادات و با هدف تضمین بخت خوب و شادی است و چون خداوند مظهر خوبی است نیاز به عبادت ندارد در حالی که ملک طاووس چون حامل شرّ و بدی است نیاز به دلجویی دارد.

اما در برداشت دیگری، برچسب شیطان‌پرست را ناشی از اشتباه در انطباق ملک طاووس (عزّازیل) با شیطان در متون اسلامی می‌دانند، با این توضیح که خداوند فرشتگان را از نور آفرید و آنان را از تعظیم در برابر غیر خود منع نمود. اما بعد از آفریدن آدم و دستور فرشتگان به سجده در برابر آدم، ملک طاووس که فرشته برتر بود به خداوند گفت که مرا پیش از این، از سجده بر غیر خودت منع کردی اکنون چگونه سجده به آدم کنم؟ و خداوند او را به دلیل این شجاعت به ریاست ملائک نشانند و اداره قسمتی از امور دنیا را به وی داد و از این رو یزیدی‌ها، ملک طاووس را غیر از شیطان مطرود می‌دانند. او منشأ شرّ بوده و بهتر است حتی نامش را بر زبان نیاورند^{۱۳}.

برداشت سومی که در این زمینه ابراز شده است، معتقد بودن یزیدی‌ها به دو نیروی خیر و شر (ثنویت) است. بدین‌صورت که خداوند خالق عالم است ولی حافظ آن نیست. نه توانایی دارد و نه کاری به کار جهانیان. خداوند دو نیروی خیر و شر را آفریده و کار جهانیان را به آنها واگذار کرده است. این عقیده برگرفته از دین مانی است که اصل آن عقیده فرقه زروانیه که از فرقه‌های مذهبی ایران زرتشتی بوده، می‌باشد. زروانیه خدا را «زروان آکارانا» می‌نامند. یعنی «زمان بیکران» و گویند از زروان دو فرزند به وجود آمد؛ یکی اوهرمزد یا خردمقدس، سمبل خیر و دیگری اهرمن یا خردپلید، سمبل شر که خداوند کار جهان را به فرزندان واگذاشت. این عقیده برای یزیدی‌ها بهانه‌ای شده است برای پرستش شیطان (ملک طاووس) به همین

12. Cherchi, Platz and Tuite, op. cit. 4.

۱۳. یوسفی، پیشین، ۱۲۵.

جهت است که آنها شیطان را به عنوان معارض و خصم خدا نمی‌پرستند، بلکه او را جلوه‌ای از ذات خدا می‌دانند^{۱۴}. هرچند که در خصوص نوع اعتقاد و پرستش شیطان (ملک طاووس) برداشت‌ها و تفاسیر گوناگونی در بین نویسندگان بیان گردیده است، اما آنچه که در بدو امر بیشتر جلب توجه می‌کند، شباهت بسیار زیاد روایتی است که پیشتر بیان گردید با آنچه که در ادیان آسمانی به خصوص دین اسلام از شیطان نقل گردیده است و همین امر باعث نامیدن این گروه مذهبی به «شیطان‌پرست» گردیده است.

۱-۳-۳- توحید و یگانه پرستی

توحید یا یگانه بودن خالق هستی یکی از ویژگی‌های ادیان الهی است و هرگونه قرار دادن شریک برای خداوند به شرک و ثنویت تعبیر و تکفیر شده است. نحوه اعتقاد ایزیدی‌ها در مورد خدا و ملک طاووس سبب شده که آنان را متهم به ثنویت و شرک نمایند. اما در این خصوص هم پاره‌ای از نویسندگان بر این باورند که فهم درستی از این رابطه وجود نداشته و قطعاً می‌توان گفت که اعتقاد به توحید در الوهیت در این آیین وجود دارد^{۱۵}.

۱-۳-۴- سایر باورها

احترام به تمامی انبیاء و پیامبران و ایمان به رسالت آنان، آفریده شدن ملائک از نور و همکاری آنان در انجام امور محوله و عبادت ایشان نسبت به ذات خداوند از دیگر عقاید ایزیدی‌هاست. آنان به تناسخ ارواح عقیده داشته و تقدیس عناصر چهارگانه (آب، آتش، باد و خاک) و غسل تعمید از اعمال عبادی‌شان است.

با وجود دیدگاه‌های مختلفی که در خصوص ایزیدی‌ها بیان گردیده، اما آنچه که مسلم است وجود آیین خاص ایزیدی‌هاست که آنها را نسبت به سایرین متمایز می‌کند. در این میان، آنچه که مورد توجه همه و به خصوص خود ایزیدی‌هاست، اعتقاد خاصی است که این گروه به «ملک طاووس» دارند و شباهت بسیار زیادی با مطالبی است که به خصوص در دین اسلام راجع به شیطان وجود دارد و همین امر باعث گردیده که آنها را «شیطان‌پرست» قلمداد کنند.

۱۴. سندنجدی، پیشین، ۴۹.

۱۵. یوسفی، پیشین، ۱۰۸.

۲- اعمال ارتكابی

نسل‌زدایی به واسطه اعمال احصاء‌شده در ماده ۲ کنوانسیون پیشگیری و مجازات نسل‌زدایی شنیع‌ترین جنایت بین‌المللی شناخته شده است.^{۱۶} ماده ۲ کنوانسیون اعمالی را که جنایت نسل‌زدایی محسوب می‌گردد، در ۵ بند بیان کرده است.

با توجه به مصادیق مندرج در ماده ۲ کنوانسیون یادشده، آنچه که در تفسیر حقوقی و رویه قضایی بین‌المللی وجود دارد باید به شناسایی مصادیق و وضعیت‌هایی که داعش نسبت به ازدی‌ها ایجاد کرده پرداخت و البته ظرایف نظری موضوع در حقوق بین‌المللی کیفری را در جایگاهی دیگر مطالعه نمود.^{۱۷}

بعد از تصرف موصل در دهم ژوئن ۲۰۱۴ گزارش‌هایی از شمال عراق به سازمان عفو بین‌الملل رسید مشعر بر یک الگوی در حال رشد از قتل‌های فرقه‌ای و آدم‌ربایی توسط دولت اسلامی، مضافاً به شرایطی که از قبل، غیرنظامیان را عموماً در خطر قرار داده و از ترس جان به علت اقدامات داعش و حملات هوایی نیروهای دولتی خانه و کاشانه خود را ترک کرده و در حال فرار بودند.

اقدامات بی‌رحمانه علیه افرادی که شیعه بودند و نیز علیه اقلیت‌های ازدی و شَبَک و گروه‌های دیگر به ویژه در روستاهای شمال عراق که بدون محافظت رها شده بودند از سوی دولت اسلامی ادامه می‌یافت که نه‌تنها جنایات جنگی محسوب می‌شد که نقض فاحش

۱۶. ماده ۲ کنوانسیون پیشگیری و مجازات نسل‌زدایی چنین مقرر داشته است: «در این کنوانسیون، نسل‌زدایی به هریک از اعمال زیر گفته می‌شود که با قصد نابودی تمام یا بخشی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی از این قرار ارتکاب یابد:

a) کشتن اعضای گروه؛

b) وارد کردن صدمه شدید جسمانی یا روانی به اعضای گروه؛

c) تحمیل عمدی شرایطی حساب‌شده به گروه که منجر به نابودی مادی تمام یا بخشی از گروه شود؛

d) اجرای اقداماتی که به قصد جلوگیری از تولید مثل در میان گروه صورت گیرد؛

e) انتقال اجباری کودکان گروه به گروه دیگر».

۱۷. در خصوص تعریف و عناصر جنایت نسل‌زدایی مقاله‌ای مفصل با عنوان: «نسل‌زدایی: ساختار عناصر جرم» توسط دکتر مرتضی جوانمردی صاحب در مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۸، تابستان ۱۳۸۴ به چاپ رسیده است که خوانندگان محترم می‌توانند جهت بررسی و مطالعه عمیق‌تر به آن مراجعه نمایند. در این مقاله جهت پرهیز از اطاله کلام، صرفاً توضیح مختصری در خصوص جنایت نسل‌زدایی تا جایی که به موضوع بحث مربوط می‌شود، ارائه گردیده است.

حقوق بشر را موجب گردیده بود.

آنچه در ابتدا به ذهن ناظران متبادر می‌شد، این بود که دولت اسلامی با حملات بی‌رحمانه به غیرنظامیان درصدد شکستن مقاومت مخالفان و تهدید و ارعاب شهروندان است. عفو بین‌الملل برخی از این اقدامات وحشتناک از جمله کشتن اسراء را مستندسازی کرده است. بر اساس گزارش دیدبان حقوق بشر، نیروهای دولت اسلامی پس از رسیدن به موصل، دومین شهر بزرگ عراق در دهم ژوئن ۲۰۱۴ بی‌رحمی‌های بسیاری را در این شهر و مناطق اطراف آن انجام داده‌اند. بر اساس این گزارش، نیروهای دولت اسلامی اقدامات بی‌رحمانه را در اشکال مختلف انجام داده‌اند که شامل: بمب‌گذاری اتمی‌بیل‌ها، حمله‌های انتحاری در مناطق غیرنظامی، اعدام‌های فوری، شکنجه‌های گسترده و شدید در بازداشتگاه‌ها، تبعیض علیه زنان، ازدواج‌های اجباری، تجاوز جنسی و بردگی جنسی تعداد زیادی از زنان و دختران، ازبیدی، تخریب اموال مذهبی و کشتن و ربودن تعدادی از افراد مذهبی و غیرمذهبی و همچنین ربودن کودکان اقلیت ازبیدی در استان نینوا می‌شود.

۲-۱- کشتن اعضای گروه (بند a ماده ۲)

نخستین بند از ماده ۲، کشتن اعضای گروه است. اعضای دولت اسلامی مردان ازبیدی را به صورت انفرادی و در بیشتر موارد به صورت دسته‌جمعی قتل‌عام کردند. فیلم‌های منتشره و همچنین گورهای دسته‌جمعی به خوبی گویای کشتار گسترده مردان ازبیدی است. در کنار سایر شرایط و ارکان جنایت نسل‌زدایی بند (a) ماده ۲ کنوانسیون بی‌شک ارتکاب یافته است. تعداد قربانیان نیز به حدی است که از لحاظ شرط عدد برای کسانی که تعداد قابل توجهی را لازم می‌دانند، وجود دارد.

از زمان حمله دولت اسلامی به مناطق ازبیدی‌نشین در استان نینوا، این گروه به هر عنوانی کشتارهای بسیاری را چه به صورت انفرادی و چه به صورت دسته‌جمعی انجام داده است. در برخی از موارد، نیروهای دولت اسلامی مردان را از زنان و کودکان جدا کرده و آنان را به صورت دسته‌جمعی قتل‌عام کرده است. پس از بیرون راندن نیروهای دولت اسلامی از مناطق ازبیدی‌نشین، گورهایی دسته‌جمعی پیدا شده‌اند که در آنها بقایای پیکرهای ازبیدی، اعم از مرد، زن و کودک کشف شده است. در زیر، کشتارهای صورت‌گرفته را ذیل دو عنوان مورد بررسی قرار خواهیم داد. نخست؛ به تشریح کشتارهای مردان می‌پردازیم و سپس کشتارهای دسته‌جمعی را که شامل زنان و کودکان نیز می‌شوند، مورد اشاره قرار خواهیم داد.

۲-۱-۱- کشتارهای دسته‌جمعی مردان

عفو بین‌الملل در ۱ جولای ۲۰۱۴ از بازداشت‌شدگانی از جامعه‌یزیدی گزارش داد که توسط دولت اسلامی اسیر شده بودند و خانواده‌هایشان از آنان خبر نداشتند. در همین گزارش از انتشار یک ویدئو سخن رفته است که توسط گروه یادشده در بیست و نهم ژوئن با این عنوان منتشر شد: «پایان سایکس - پیکو» و دوربین، مردانی را نشان می‌داد که به عنوان «پرستندگان شیطان» از آنان نام برده می‌شود.

گزارشگر عفو بین‌الملل در این خصوص می‌نویسد: «من هر روز با خانواده‌هایی ملاقات می‌کنم که ناامید هستند در پیدا کردن پسران، شوهران و برادرانشان که توسط گروه‌هایی از دولت اسلامی برده شده‌اند و محل و سرنوشتشان نامعلوم است»^{۱۸}.

یکی از والدین کهنسال مردان مفقودالثر به عفو بین‌الملل گفته بود: «ما مردم ساده‌ای هستیم که همیشه با سازگاری با برادران مسلمان و همسایگان زندگی کرده‌ایم. ما به خاطر انسانیت درخواست می‌کنیم از کسانی که پسران ما را برده‌اند به آنان اجازه بدهند نزد بچه‌هایشان برگردند»^{۱۹}.

عفو بین‌الملل، کشتارجمعی در بخش‌هایی از منطقه سنجار و در روزهای نیمه اول آگوست را مورد تحقیق قرار داد و عمدتاً شامل اطراف چهار روستای «قینیه^{۲۰}» و «سولاق^{۲۱}» جایی که تعداد زیادی از مردان در سوم آگوست کشته شدند، در «جدالی^{۲۲}» حدود پنجاه الی شصت مرد یزیدی را کشتند و دیگری در «کوچو^{۲۳}» که باز تعداد زیادی، احتمالاً صدها، مرد یزیدی در پانزدهم آگوست به قتل رسیده‌اند. در زیر کشتارهای اتفاق افتاده در قینیه، سولاق، جدالی و کوچو را شرح می‌دهیم.

الف - کشتار قینیه: در بعدازظهر سوم آگوست ۲۰۱۴، تعدادی از مردان و پسران یزیدی در نزدیکی روستای قینیه در جنوب شرق شهر سنجار توسط نیروهای دولت اسلامی کشته شدند. پس از حمله نیروهای دولت اسلامی به این منطقه، مردان و پسران را از زنان و کودکان جدا کردند و سپس با انتقال مردان و پسران به بیرون از روستا آنها را به صورت

18. Donatella Rovera, "Gruesome Evidence of Ethnic Cleansing in Northern Iraq as Islamic State Move to Wipe out Minorities" (Amnesty International, 2014), 2.

19. Donatella Rovera, "Ethnic Cleansing on a Historic Scel: Islamic State sSystematic Trageting of Minorities in Northern Iraq" (Amnesty International, 2014), 4.

20. Qiniyeh.

21. Solagh.

22. Jdali.

23. Kucho or Kujju.

دسته‌جمعی قتل‌عام کردند. در این زمینه برخی از بازماندگان آنچه را که در آن روز در روستای قینیه گذشت را برای سازمان عفو بین‌الملل بازگو کردند. با توجه به اظهارات تعدادی از بازماندگان این واقعه، گروه بزرگی در حدود سیصد نفر یا بیشتر از ایزیدی‌ها که اهل روستای قَصَب^{۲۴} بودند، در روستای قینیه گرفتار دولت اسلامی می‌شوند. این گروه که شامل مردان و کودکان و زنان بودند پس از اینکه با نیروهای دولت اسلامی در روستای خود درگیر می‌شوند ولی نمی‌توانند جلوی پیشروی آنها را بگیرند، قصد فرار به سوی کوه‌های سنجار را داشتند که در روستای قینیه گرفتار نیروهای دولت اسلامی می‌شوند. پیکارجویان دولت اسلامی مردان و پسران بالای دوازده سال را از زنان و کودکان جدا کرده و سپس همه مردان و پسران را قتل‌عام می‌کنند. به نظر می‌رسد که این عمل آنها بیشتر برای مجازات کسانی بوده است که در مقابل آنها جنگیده‌اند و همچنین برای ترساندن سایرین تا از جنگیدن با دولت اسلامی خودداری نمایند. فاواس سافل^{۲۵} یک لیست بیست و هشت نفره از مردان خانواده‌اش را در اختیار سازمان عفو بین‌الملل قرار داده است و معتقد است که همه آنها کشته شده‌اند او در این خصوص بیان داشت که: «من و خانواده‌ام در صبح روز سوم آگوست از قَصَب فرار کردیم. تعداد زیادی از مردم در حال فرار به سمت کوه‌های سنجار بودند کسانی که خودرو داشتند، توانستند فرار کنند و ما چون خودرو نداشتیم در قینیه متوقف شدیم. ما در یک مزرعه در نزدیکی روستا به همراه حدود دویست نفر دیگر که عمدتاً زن و کودک بودند متوقف شدیم. یک وسیله از شبه‌نظامیان داعش آمد و از ما خواست تا سلاح‌هایمان را به آنها بدهیم و ما گفتیم که سلاحی نداریم چرا که سلاح‌هایمان را در اطراف منطقه پنهان کرده بودیم. آنها گفتند که منطقه را جستجو می‌کنند و اگر سلاح پیدا کردند و یا ما قصد فرار داشتیم ما را خواهند کشت و گرنه به ما صدمه نمی‌زنند. من در یک گروه هفتاد و دو نفره از مردان و پسران بودم و قرار شد که آنجا بمانیم. بعد از نیم ساعت یک کاروان از وسایل نقلیه نیروهای دولت اسلامی آمدند. سپس از ما خواستند تا تلفن همراه خودمان را به آنها بدهیم و بعد همه را در دو خط قرار دادند، مردان و پسران را در یک خط و زنان و کودکان را در خطی دیگر. آنها ما را به سمت کوه پیاده بردند و بعد از پانزده دقیقه ما را در لبه یک گودال بزرگ متوقف کردند. سپس از پشت شروع کردند به شلیک گلوله و من در همین موقع افتادم به درون گودال و دیگران بر روی من سقوط کردند و در همان حال ماندم. پس از توقف شلیک

24. Qasab.

25. Fawas Safel.

گلوله و رفتن آنها، همراه با یک نفر دیگر که زنده مانده بود، فرار کردیم. در بین راه با سه نفر دیگر برخورد کردیم که آنها هم از کشتار زنده مانده بودند و بعد همگی به سمت کوه فرار کردیم».

روستایی دیگری نیز در این خصوص بیان داشت که: «پس از فرار پیشمرگ‌ها از جنگیدن با دولت اسلامی در شب بین دوم و سوم آگوست که برای محافظت از ما آنجا بودند، من به همراه بسیاری از مردان دیگر روستای قَصَب سلاح‌هایمان را برداشتیم و با نیروهای دولت اسلامی درگیر شدیم. در حدود ساعت هشت صبح سوم آگوست مهماتمان تمام شد و ما به سمت کوه‌های اطراف سنجار فرار کردیم. ما حدود نود نفر مرد و پسر و بیش از یکصد زن و کودک بودیم. در حدود ساعت یک بعدازظهر نیروهای دولت اسلامی آمدند و گفتند که به دنبال پیشمرگ‌ها آمده‌اند و در صورتی که سلاح دارید آنها را تحویل دهید که ما گفتیم سلاحی نداریم. آنها به ما گفتند که ما به زودی می‌توانیم به خانه‌هایمان برگردیم. بعد از نیم ساعت بیست وسیله نقلیه آمد و ما را احاطه کردند. یکی از مردان قصد فرار داشت که او را فوراً به گلوله بستند و کشتند. آنها ما را به دو گروه تقسیم کردند، در یک گروه مردان و پسران بالای دوازده سال و در گروه دیگر زنان و کودکان. زنان و کودکان را سوار وسایل نقلیه کردند و مردان و پسران را پیاده به سمت یک وادی در خارج از روستا بردند و وقتی که به نزدیکی وادی رسیدیم به ما گفتند که اسلام بیاورید و ما خودداری کردیم. بعد از این آنها ما را لبه وادی بردند و از پشت به ما شلیک کردند، من به داخل وادی سقوط کردم و زخمی شدم ولی پدرم با چهار برادر دیگرم به همراه سایرین کشته شدند».

بنابر نام و مشخصات ارائه‌شده توسط بازماندگان و بستگان برخی از کشته‌شدگان، احتمالاً در حدود هشتاد و پنج مرد و پسر در این اقدام به ضرب گلوله در نزدیکی روستای قینیه کشته شده‌اند.^{۲۶}

ب - کشتار سولاق: روستای سولاق در جنوب شرقی شهر سنجار، یکی دیگر از مکان‌هایی بود که در آن کشتار دسته‌جمعی صورت گرفت. یک شاهد عینی که خود ارتکاب این جنایت را مشاهده کرده بود به سازمان عفو بین‌الملل گفت که در صبح روز سوم آگوست که سعی می‌کرد به سوی کوه سنجار فرار کند، وسایل نقلیه نیروهای دولت اسلامی را می‌دید که به آنها نزدیک می‌شدند و او نیز خود را پنهان نمود. او از محلی که در آن مخفی شده بود،

26. Rovera, "Ethnic Cleansing on a Historic Scelerous Islamic State Systematic Targeting of Minorities in Northern Iraq", op. cit, 14-15.

نیروهای دولت اسلامی را می‌دید که مردم عادی را از یک خانه در حومه غربی روستای سولاق خارج کردند، وی در این باره گفت: «یک تویوتای پیکاپ سفید نزدیک خانه همسایه من توقف کرد، {صاحب خانه} صالح مراد نورا {بود}، که یک پرچم سفید به نشانه اینکه آنها شهروندان صلح‌جویی هستند، برافراشته بود. در پشت خودرو پیکاپ، چهارده نفر از پیکارجویان دولت اسلامی قرار داشتند. آنها تعداد سی نفر را از خانه همسایه من بیرون آوردند؛ {شامل} مرد، زن و کودک. تعداد بیست زن و کودک از آن جمع را جدا کردند و در پشت وسیله نقلیه دیگری (یک کیای سفید بزرگ) که با خود آورده بودند، قرار دادند. در حدود نه مرد از آن جمع را پیاده نزدیک وادی (بستر خشک رودخانه) بردند. در آنجا، آنها {نیروهای دولت اسلامی} آنها را {مردان ایزیدی را} به زانو نشانند و از پشت به آنها شلیک کردند، همه کشته شدند. من از جایی که مخفی شده بودم {همه چیز را} دیدم و آنها {مردان ایزیدی که به رگبار بسته شدند} حرکتی نکردند. من دو نفر از آنها را که کشته شدند را می‌شناختم. همسایه من صالح مراد نور که هشتاد سال سن داشت و پسرش خیرو که حدود چهل و پنج تا پنجاه سال سن داشت»^{۲۷}.

ج - کشتار جدالی: در صبح روز سوم آگوست هم‌زمان با حمله نیروهای دولت اسلامی به منطقه سنجار افرادی که توانستند، به سرعت فرار کردند و به کوه‌ها پناه بردند. بر اساس گزارش سازمان عفو بین‌الملل؛ در صبح روز سوم آگوست، هم‌زمان با حمله پیکارجویان دولت اسلامی تعدادی از مردان که حدود پنجاه تا شصت نفری می‌شدند و به همراه خانواده‌شان در حال فرار به سوی کوه سنجار بودند در نزدیکی تقاطع سنجار - قحطانیه، در روستای جدالی به ضرب گلوله کشته شدند. سازمان عفو بین‌الملل با دو تن از کسانی که شاهد این جنایت بودند مصاحبه‌ای انجام داده است. یکی از این بازماندگان گفت: «هنگامی که من به همراه همسر و خانواده‌های دیگر به سمت کوه می‌رفتیم در یک مزرعه به دنبال آب می‌گشتیم که نیروهای دولت اسلامی ما را پیدا کردند. آنها همه مردان را جمع کردند و روی زمین نشانند. برخی نیز سعی می‌کردند که فرار کنند. یکی از آنها {که می‌خواست فرار کند} به ضرب چند گلوله کشته شد، حتی وقتی که او به زمین افتاد، آنها به او تیراندازی می‌کردند.

در این هنگام من خودم را درون آغل حیوانات پنهان کرده بودم. برای چند دقیقه شلیک گلوله‌هایی را شنیدم و سپس قطع شد و پس از آن نیروهای مسلح زنان و کودکان را با

27. Ibid., 8.

خودشان بردند. بعد از رفتن آنها من از محلی که مخفی شده بودم بیرون آمدم. همه مردان مرده بودند بجز من و دو نفر دیگر که آنها نیز موفق شده بودند خود را پنهان کنند. ما به سوی کوه فرار کردیم. همسر من دیلو که باردار است، بین زن‌ها و کودکان است که {از آنجا با خودشان} بردند. تا همین اواخر او در مدرسه‌ای در تل‌عقر بود. اما اکنون من مطمئن نیستم که او در آنجا مانده باشد یا به مکانی دیگر رفته است».

نفر دوم سادان آیسا است که یک گزارش به سازمان عفو بین‌الملل داده است. او نیز خود را از نیروهای دولت اسلامی پنهان کرده و شاهد کشتارها بوده است. علاوه بر این یک زن جوان نیز که توسط پیکارجویان دولت اسلامی ربوده شده بود و به تازگی موفق به فرار شده است به سازمان عفو بین‌الملل گفت که هنگامی که آنها به سوی کوه فرار می‌کردند در یک مزرعه برای استراحت توقف کردند. و در این زمان شوهر و برادر او به همراه دیگر مردان قبل از اینکه او و تعدادی از زنان و کودکان از مزرعه‌ای در جدالی ربوده شوند، توسط نیروهای دولت اسلامی کشته شدند. اظهارات او با واقعه و محلی که دو بازمانده قبلی بیان کرده بودند، کاملاً مطابقت دارد.^{۲۸}

د - کشتار کوچو: نیروهای دولت اسلامی در ادامه حملات خود به مناطق‌یزیدی‌نشین پس از تسلط بر روستای کوچو جنایات شدیدی را علیه مردم این روستا مرتکب شدند. در صبح روز جمعه پانزدهم آگوست ۲۰۱۴، نیروهای دولت اسلامی با جدا کردن زنان و کودکان از مردان و پسران، اقدام به قتل عام مردان و پسران نمودند. جمعیت این روستای کوچک که تا قبل از حمله دولت اسلامی حدود ۱۲۰۰ نفر بود با تسلط دولت اسلامی اسیر این گروه شدند. یکی از بازماندگان این قتل عام بیان داشت که: «پیکارجویان دولت اسلامی مردم روستا را در مدرسه‌ای در حومه شمالی روستا جمع نمودند و در آنجا مردان و پسران را از زنان و کودکان جدا کردند. مردان و پسران را سوار بر خودروهایشان کردند و به مکانی نزدیک این روستا بردند و همه را به ضرب گلوله کشتند».

الیاس صالح پنجاه و نه ساله نیز در این خصوص گفت: «شبه‌نظامیان داعش در ابتدا با شیخ ما (رهبر جامعه) صحبت کردند و گفتند که اگر سلاح‌هایمان را تحویل بدهیم به ما آسیب نمی‌زنند. بنابراین ما سلاح‌هایمان را تحویل دادیم ولی می‌ترسیدیم که آنها ما را بکشند. برخی از آنها از ما خواستند که مسلمان شویم ولی ما این موضوع را رد کردیم. آنها ما

را تهدید کردند که اگر این کار را نکنیم ما را خواهند کشت و سپس به ما گفتند که باید پیروی کنیم از مداخلات سران قبایل سنی موصل. ما می‌خواستیم زنده بمانیم ولی در محاصره آنها بودیم و اجازه ترک آنجا را نداشتیم ... در روز جمعه پانزدهم آگوست، شبه‌نظامیان دولت اسلامی از همه ساکنانی که در مدرسه روستا جمع شده بودند، خواستند تا پول‌ها و تلفن همراه و جواهرات زنان را به آنها بدهند. سپس آنها ما را سوار خودروهایشان کردند و به بیرون روستا بردند و سپس ما را در یک دسته قرار دادند و حالت زانو نشانند و بعد از پشت سر به ما شلیک کردند که یکی از تیرها به زانوی چپم خورد و روی زمین افتادم و بعد از اینکه آنها رفتند، فرار کردم».

یکی دیگر از بازماندگان به نام خالد بیست و سه ساله گفت: «شبه‌نظامیان که از سوم آگوست کنترل روستا را در دست داشتند به ما قول داده بودند که به ما اجازه خواهند داد تا برویم. به همین دلیل من به همراه بقیه اهالی روستا به مدرسه رفتیم و هنگامی که ما به مدرسه رسیدیم، آنها گفتند که طلاها و تلفن همراهتان را تحویل دهید و ما این کار را کردیم، بعد از این آنها مردان و پسران را از زنان و کودکان جدا کردند و زنان و کودکان را به طبقه فوقانی بردند و ما را سوار بر خودروهایشان کردند و به نقطه دیگری بردند. من به همراه بیست نفر دیگر در یک خودرو بودیم که بعد به یک تپه‌ای رسیدیم که من پایین تپه تعدادی بدن اشخاص را مشاهده کردم. آنها ما را در یک خط قرار دادند و سپس از پشت سر به ما شلیک کردند که دو گلوله به بازوی چپم و یک گلوله به لگن پای چپم برخورد کرد و بعد از اینکه آنها رفتند، توانستم به سختی فرار کنم».

بسیاری از صدها زن و کودکی که در تاریخ پانزدهم آگوست ربوده شدند، در حال حاضر در داخل و در اطراف تل‌عفر هستند. همچنین نیروهای دولت اسلامی در میان راه بین سنجار و موصل گروه‌های دیگری از ایزدی‌ها را ربودند و به مکان‌های نامعلومی بردند. بنابر گفته برخی از ساکنان و بازماندگان، روستای کوچو قبل از حمله داعش، ۱۲۰۰ نفر جمعیت داشته است که بسیاری از آنها کشته و تعدادی دیگر ربوده شدند و از سرنوشتشان خبر دقیقی در دست نیست.^{۲۹}

موارد بالا همگی به یک شیوه ارتکاب یافته‌اند. مردان را از زنان و کودکان جدا کرده‌اند و سپس آنها را به صورت دسته‌جمعی کشته‌اند، زنان و کودکان را نیز با خود برده‌اند. موارد

29. Ibid., 11-12.

یادشده در بالا را شاهدان عینی که مخفی شده بودند و یا بعد از ارتکاب جنایت توانسته بودند از دست پیکارجویان دولت اسلامی فرار کنند، بیان کرده‌اند. البته برخی از کشتارهای دسته‌جمعی را خود نیروهای دولت اسلامی چه از طریق گرفتن عکس و چه فیلمبرداری در فضای مجازی منتشر کرده‌اند که خود دلیلی است بر صحت اظهارات بیان‌شده توسط شاهدان کشتارهای صورت‌گرفته به وسیله پیکارجویان دولت اسلامی.

۲-۱-۲- کشتارهای دسته‌جمعی مردان، زنان و کودکان و دفن در گورهای دسته‌جمعی از زمانی که مناطق اشغال‌شده توسط دولت اسلامی بازپس گرفته شده است، گورهای دسته‌جمعی کشف می‌شود که نه تنها شامل اجساد مردان می‌شود، بلکه اجساد زنان و کودکان نیز در آنها وجود دارد. اجساد دفن‌شده در گورهای دسته‌جمعی که توسط نیروهای دولت اسلامی کشته شده‌اند، شامل سایر مردم عراق نیز می‌شود. در غرب عراق و در استان انبار، گوری دسته‌جمعی کشف شده است که اجساد درون آن متعلق به قبیله‌نشین‌های سنی این استان می‌شوند که حاضر به همکاری با دولت اسلامی نشدند و حتی با دولت عراق در مبارزه با این گروه همکاری کرده‌اند.^{۳۰} همچنین مورد دیگر دوازده گور دسته‌جمعی در اطراف شهر تکریت در استان صلاح‌الدین است که بعد از پس گرفتن این استان از دست دولت اسلامی کشف شده است و باقیمانده حدود پانصد جسد در آنها پیدا شده است که گمان می‌رود بخشی از اجساد هزار و هفتصد سرباز پایگاه نظامی اسپایکر باشد که در زمان اشغال استان صلاح‌الدین در ژوئن ۲۰۱۴ توسط نیروهای دولت اسلامی کشته شدند.^{۳۱} در زیر تعدادی از گورهای دسته‌جمعی مربوط به ایزیدی‌ها را که کشف شده است، شرح می‌دهیم. اما باید یادآور شد که با پس گرفتن مناطق اشغالی از دست دولت اسلامی، گورهای دسته‌جمعی جدیدی کشف می‌شوند و به همین دلیل آمار دقیقی از تعداد آنها وجود ندارد و ممکن است حتی سال‌ها طول بکشد تا همه آنها کشف شوند. موارد زیر نیز بخشی از آنهاست که تاکنون کشف شده‌اند:

الف - گور دسته‌جمعی سنونی: سنونی^{۳۲} یکی از مناطقی است که بعد از تسلط دولت اسلامی، شاهد جنایات وحشتناک این گروه بوده است. پس از بازپس‌گیری این منطقه از دست نیروهای دولت اسلامی، سه گور دسته‌جمعی در منطقه سنونی کشف شدند.

30. BBC, Accessed September 23, 2015, <http://www.bbc.com>.

31. Ibidem.

32. Sunune.

(۱) گور سی و هفت نفره: بر اساس گزارش دیدبان حقوق بشر، در این گور دسته‌جمعی که در غرب منطقه سنونی کشف گردیده است، باقیمانده حدود سی و هفت جسد که شامل: اجساد زنان و کودکان نیز می‌شود، وجود دارد. بر اساس این گزارش، نیروهای دولت اسلامی کارت‌های هویت کشته‌شدگان را برداشته‌اند. همچنین حیوانات برخی از استخوان‌های باقیمانده را جابجا کرده‌اند که برای تشخیص هویت از اجساد و بازماندگان تست DNA گرفته می‌شود. طبق این گزارش کارشناسان بین‌المللی گورهای دسته‌جمعی، هنوز در حال بررسی و کمک به مقامات کُرد هستند تا شواهد و آثار را حفظ و همچنین تجزیه و تحلیل کنند. از سوی دیگر مردم محلی به این سازمان گفته‌اند که شش گور دیگر در منطقه حاردان^{۳۳} وجود دارد و بیشتر از ده گور دیگر نیز در قلمرو کوه‌های سنجار قرار گرفته است.^{۳۴}

(۲) گور بیست و پنج نفره: گور دیگری که در منطقه سنونی کشف شده است مربوط به بقایای اجساد بیست و پنج مرد، زن و کودک می‌باشد. به گفته یکی از فرماندهان پیشمرگ کُرد، این گور در جریان جست و جو در منطقه سنونی در استان نینوا برای یافتن مهمات رهاشده و مین‌های کارگذاری‌شده توسط نیروهای دولت اسلامی، پیدا شده است. بر اساس گفته‌های این فرمانده پیشمرگ، بعضی از قربانیان به ضرب گلوله و برخی نیز با ضربات چاقو کشته شده‌اند.^{۳۵}

(۳) گور بیست نفره: مبارزان ایزیدی نیز یک گور دسته‌جمعی که حاوی بقایای اجساد بیست تن از افراد ایزیدی بود را کشف کردند که در بین آنها اجساد زنان و کودکان نیز وجود دارد.^{۳۶}

ب - گور دسته‌جمعی شهر سنجار: پس از آزادسازی شهر سنجار و مناطق اطراف آن گورهای دسته‌جمعی بسیاری کشف شده‌اند که با گذشت زمان بر تعداد آنها افزوده می‌شود. فرماندار سنجار در مصاحبه با خبرگزاری‌ها از کشف یک گور دسته‌جمعی در این شهر خبر داد که شامل بقایای اجساد صد و ده نفر از ایزیدی‌های این منطقه می‌شود. محما خلیل در این خصوص بیان داشت که؛ نیروهای دولت اسلامی پس از عقب‌نشینی از سنجار این گور را

33. Hardan.

34. Christoph Wilcke, "Dispatches: Help Yezidi Survivors" (Human Rights Watch), 3, Accessed August 4, 2015. <http://www.hrw.org>.

۳۵. «صفحه نخست»، جام‌نیوز، تاریخ دسترسی ۱۷ مهر ۱۳۹۴، <http://www.jamnews.ir>.

۳۶. «خانه»، خبرگزاری اویس، تاریخ دسترسی ۱۱ مهر ۱۳۹۴، <http://oweis.ir>.

بمب‌گذاری کرده‌اند. فرماندار سنجار در خصوص اینکه این اجساد متعلق به مردان است یا اینکه زنان و کودکان نیز در آن وجود دارند، اشاره‌ای نکرد.^{۳۷}

ج - گور دسته‌جمعی روستای جدعه: در گور دسته‌جمعی که در غرب موصل در روستای جدعه کشف گردیده است، بقایای پیکرهای هشتاد تن از یزیدی‌ها وجود دارد. این روستا منطقه بادوش را به روستای اسکی موصل وصل می‌کند. هادی دوبانی مسؤول امور یزیدی‌ها در دولت اقلیم کردستان در دهوک به خبرنگاری‌ها گفت: «در این گور دسته‌جمعی بقایای پیکرهای هشتاد یزیدی از جمله؛ سی و سه کودک و بیست زن کشف گردیده است. احتمال دارد که در ماه آگوست ۲۰۱۴، هنگام حمله دولت اسلامی به این منطقه قتل عام شده باشند». به گفته وی، بررسی‌های اولیه بر روی بقایای پیکرهای یافت‌شده در این گور دسته‌جمعی حاکی از وجود آثار شکنجه‌های شدید پیش از مرگ است و در جمعه بخشی از آنان آثار شلیک گوله دیده می‌شود.^{۳۸}

موارد یادشده در بالا تنها بخشی از گورهای دسته‌جمعی است که کشف شده است. با گذشت زمان و بیرون راندن نیروهای دولت اسلامی از مناطق یزیدی‌نشین، گورهای دسته‌جمعی بیشتری کشف می‌شوند. از سوی دیگر، در این گورها بقایای پیکرهای زنان و کودکان نیز وجود دارد که بیانگر قتل عام همه یزیدی‌ها، اعم از مرد، زن و کودک است. در یکی از این گورها بقایای پیکرهای حدود هشتاد زن یزیدی چهل تا هشتاد ساله وجود دارد^{۳۹} که به نظر می‌رسد نیروهای دولت اسلامی به دلیل اینکه زنان مسن را مناسب بردگی برای خود ندیده‌اند، آنان را به قتل رسانده‌اند.

۲-۲- وارد کردن صدمه شدید جسمانی یا روانی به اعضای گروه (بند B ماده ۲)

جنایات ارتكابی از سوی نیروهای دولت اسلامی علاوه بر اینکه باعث صدمات شدید جسمی بر گروه یزیدی شده است، صدمات روانی بسیار شدیدتری را بر این گروه تحمیل کرده است. این صدمات بیشتر از هر چیز ناشی از صدمات شرایط فیزیکی، ربودن، برده ساختن زنان و دختران یزیدی و تجاوز از سوی اعضای داعش است. بیشترین صدمات را زنان و دختران یزیدی متحمل شدند. بسیاری از زنان و دختران یزیدی که به عنوان برده مورد خرید و فروش

۳۷. باشگاه خبرنگاران جوان، تاریخ دسترسی ۱۵ آبان ۱۳۹۴، <http://www.yjc.ir>.

۳۸. خبرگزاری کرد پرس، تاریخ دسترسی ۲۸ آبان ۱۳۹۴، <http://www.Kurdpress.com>.

۳۹. خبرگزاری میزان، تاریخ دسترسی ۳۰ آبان ۱۳۹۴، <http://www.mizanonline.ir>.

قرار می‌گرفتند و مجبور بودند برخلاف میل خود با پیکارجویان دولت اسلامی ازدواج و یا رابطه جنسی برقرار کنند، اگر می‌توانستند، خودکشی می‌کردند و اگر هم به هر طریقی می‌توانستند، فرار کنند یا آزاد شوند پس از بازگشت از خانواده خود طرد می‌شدند. بسیاری از این زنان و دختران حتی زمانی هم که در اختیار اعضای دولت اسلامی بودند مورد آزار و اذیت شدید جسمی قرار می‌گرفتند. مصادیقی را که می‌توان زیر این عنوان استدلال کرد صرفاً مواردی است که در پژوهش ما یافت شده و البته به نظر ما با این بند از ماده ۲ قابل تطبیق است.

۲-۲-۱- تحمیل شرایط نابودی فیزیکی

پیکارجویان دولت اسلامی در همان ساعات اولیه حمله خود به مناطق ایزیدی‌نشین که منجر به آوارگی و فرار عده بسیار زیادی از آنان از خانه و کاشانه‌شان شد، سعی در نابودی کامل این گروه کردند. در همان ساعات اولیه عده زیادی از ایزیدی‌ها از ترس حملات نیروهای دولت اسلامی به کوه‌های اطراف سنجار فرار کردند. با وجود اینکه آنها فاقد هرگونه سلاح بودند و برای حفظ جان خود به کوه‌ها پناه برده بودند، اما نیروهای دولت اسلامی آنها را در کوه‌ها بدون آب و غذا و در گرمای بسیار شدید تابستان محاصره کردند به طوری که تعدادی از آنها از جمله چندین کودک جان خود را از دست دادند.

در ویدئویی که در حوالی بیست اگوست ۲۰۱۴ منتشر شده بود، دیده می‌شود یک فرمانده دولت اسلامی می‌گوید آنهايي که دینشان را تغییر ندهند (یعنی دست از آیین ایزیدی برندارند و اسلام نیاورند) باید از گرسنگی و تشنگی «روی آن کوه» (با اشاره به کوه سنجار جایی که جنگاوران و غیرنظامیان ایزیدی از سوم اگوست در آنجا پناه گرفته بودند و به وسیله جنگجویان دولت اسلامی محاصره شده بودند) بمیرند.

اکنون از وقایع محاصره کوه سنجار مدتی می‌گذرد. گزارش‌های متعدد، حاکی از آن بود که جمعیتی بالغ بر دویست هزار نفر از شهر سنجار فرار کرده و به این کوهستان پناه بردند جایی که گرمای خورشید، کشنده بود بدون آب و غذا و دارو. چند روز پس از حمله نیروهای داعش به سنجار و فرار ساکنان این منطقه به سمت کوه‌ها و گرفتار شدن در آنجا، دبیرکل سازمان ملل در کنفرانس مطبوعاتی ضمن ابراز نگرانی شدید از حملات داعش به غیرنظامیان، از کارکنان سازمان ملل که در منطقه مستقر بودند و همچنین از دیگر کشورها

خواست تا از طریق هواپیما آب و غذا برای مردم گرفتار شده در کوه‌ها بفرستند.⁴⁰

از لحاظ سوق‌الجیشی این منطقه با اربیل پایتخت دولت اقلیم کردستان صد و پنجاه کیلومتر فاصله دارد. مردم به تله افتاده بودند. جنگاوران کُرد اهل ترکیه و سوریه تلاش می‌کردند با شکستن محاصره، راهی را برای انتقال مردم به مناطق تحت کنترل دولت اقلیم کردستان باز نمایند. ویدئوهایی از انتقال تعدادی اندک از زنان و کودکان و بعضاً مردان به وسیله تنها بالگرد قدیمی دولت اقلیم کردستان و همراه با خطر تیراندازی ضد‌هواپی‌های داعش منتشر شده که نشان می‌دهد در وضعیتی اسفبار آنان را بدون فرود آمدن و در حال حرکت سوار می‌کرد. بر اساس گزارش دیدبان حقوق بشر، تا پایان روز دوشنبه چهارم آگوست ۲۰۱۴ حدود چهل هزار نفر از کسانی که به کوه‌ها پناه برده بودند، قبل از محاصره کامل توسط نیروهای دولت اسلامی از سمت شمال پایین آورده شدند و از آنجا فرار کردند. اما پس از پایان یافتن روز، تعدادی بیش از هزار نفر در غالب گروه‌های کوچک از آن محل خارج شدند که مورد حمله تک‌تیراندازان داعش قرار می‌گرفتند که با کمک نیروهای کُرد سوری به سمت سوریه رفتند. عده‌ای نیز با پشت سر گذاشتن مسافتی طولانی به سمت مناطق شمالی (دهوک) رفتند. در این میان، پزشکی که همچون دیگر‌یزیدی‌ها در کوه‌های اطراف سنجار گرفتار شده بود طی تماس تلفنی اعلام نمود که در حدود پنج هزار‌یزیدی در منطقه مجاور او هستند که او نشانه‌ای از فرستادن ملزومات از طریق هواپیما ندیده است. وی همچنین بیان نمود که روزانه بین ده تا پانزده نفر می‌میرند که یک‌سوم تا نیمی از آنها را بچه‌های کم‌سن و سال تشکیل می‌دهند که بخش عمده‌ای از آب بدنشان کم شده است و در وضعیت بحرانی قرار گرفته‌اند.⁴¹

از زاویه‌ای دیگر، گرچه اکثریت قریب به اتفاق مردم‌یزیدی قبل از رسیدن جنگجویان دولت اسلامی قادر به فرار از شهر و روستای محل سکونت خود شدند، اما آنان چیزی جز جان خود را نتوانستند همراه ببرند. حتی در محل‌هایی با جنگجویان دولت اسلامی برخورد می‌کردند و ایشان نقود و جواهرات آنان را تصاحب می‌کردند.

خانه‌های این مردم، از سوی همین جنگجویان و جمعیت سنی حامی‌شان از اطراف، غارت و بعضاً تصرف شد و عبادتگاه‌هایشان تخریب گردید (معابد سه خواهر در پشیکه، معابد شیخ

40. Ban Ki - Moon at United Nations Headquarters, "Press Conference" (12/08/2014).

41. Jose Stork, "The Nightmare in Iraq" (Human Rights Watch), 2.

مند در سنجار و معابد سید هیاس و مزار یادگار کاکه‌یی در الحمدانیه)^{۴۲}.

۲-۲-۲- ربودن جمعی زنان و کودکان و برده ساختن آنان

بنابر گزارش‌های سازمان دیدبان حقوق بشر، از زمانی که نیروهای دولت اسلامی به منطقه سنجار در عراق حمله نموده است، بیش از ۷۳۶۰۰۰ هزار نفر که عمدتاً ایزیدی هستند، از خانه و کاشانه خود خارج شده‌اند. تعدادی از این افراد به سمت اقلیم کردستان عراق رفتند و تعدادی هم وارد کشور سوریه شدند. اما نیروهای دولت اسلامی هر جا که به مردم عادی می‌رسیدند تعدادی از مردها (به خصوص جوان‌ترها) را می‌کشتند و بقیه افراد که شامل؛ زن، کودک و مردان مسن می‌شدند را با خود با اسارت می‌بردند. نیروهای داعش در اغلب موارد با جدا کردن زنان و دختران از دیگران آنها را در خانه‌ها، هتل‌ها، کارخانه‌ها، مجتمع کشاورزی، مدارس و ... نگهداری می‌کردند و بنابر گفته برخی از نیروهای داعشی آنها را به کشورهای لیبی، الجزایر، عربستان سعودی و نواحی مرزی فلسطین اشغالی انتقال داده‌اند.^{۴۳} در خصوص بقیه نیز آنها را به مکان‌های مختلفی انتقال داده‌اند. با وجود این، به دلیل ادامه داشتن درگیری‌ها و اینکه برخی از ایزیدی‌ها به کشور سوریه رفته‌اند و تعداد کمی هم در سایر نقاط عراق پراکنده شده‌اند، آمار دقیقی از کسانی که ربوده شده‌اند، در دست نیست. اما در تاریخ نوزده مارس ۲۰۱۵، کمیساریای عالی سازمان ملل در خصوص حقوق بشر طی گزارشی اعلام داشته است که تعدادی در حدود ۳۰۰۰ نفر که اغلب ایزیدی هستند در اسارت داعش باقی مانده‌اند که اطلاع دقیقی از سرنوشتشان در دست نیست.^{۴۴} در سپتامبر ۲۰۱۴، یک گروه ایزیدی اسامی ۳۱۳۳ نفر را به سازمان دیدبان حقوق بشر اعلام نمودند که یا توسط داعش کشته و یا به اسارت درآمده‌اند.

بازماندگان قتل‌عام‌های کوچو و قینیه و خویشاوندان آنان و تعدادی از خانواده‌های دیگر، لیست‌هایی را به عفو بین‌الملل ارائه کرده‌اند که شامل: نام تعداد زیادی از مردان، زنان و کودکانی که با آنان اسیر شده و سپس جدا گردیدند و نیز مردان و پسرانی که کشته شدند، می‌شوند. همه این زنان و کودکان و نیز تعدادی دیگر هنوز هم تحت تسلط دولت اسلامی

42. Rovera, "Ethnic Cleansing on a Historic Sceler Islamic State Systematic Targeting of Minorities in Northern Iraq", op. cit, 4-7.

43. Rothna Begum, "Interview: These Yezidi Girls Escaped ISIS. Now What?" (Human Rights Watch), 3-4, Accessed April 15, 2015, <http://www.hrw.org>.

44. Rothna Begum, "ISIL May Have Committed Genocide, War Crimes in Iraq" (The Office of The High Commissioner for Human Rights), 2.

هستند. برخی از زنان قادر به برقراری ارتباط با خانواده‌هایشان شده‌اند، البته بعضاً به صورت منظم و بعضاً پراکنده و با استفاده از فرصت‌هایی که پیش آمده است. آنان می‌گویند در مکان‌های مختلفی نگهداری می‌شوند، شامل: زندان مرکزی «بادوش»^{۴۵} در خارج شهر موصل، مدارس و ساختمان‌های عمومی در «تل‌عفر»^{۴۶} و «بیاج»^{۴۷} در جنوب سنجار و بیشتر در خانه‌های خالی متعلق به ساکنان شیعه ترکمان در روستایی در غرب تل‌عفر که فرار کرده‌اند.

۲-۲-۳- تغییر اجباری دین

یکی دیگر از اعمالی که نیروهای دولت اسلامی در عراق انجام می‌دهند، تغییر اجباری دین اقلیت‌های دینی در این کشور است. بسیاری از اعضای غیرمسلمانی که اسیر شده‌اند و توانسته‌اند با خانواده‌هایشان ارتباط برقرار کنند، گفته‌اند که از طرف نیروهای داعش سخت تحت فشار قرار گرفته‌اند تا مسلمان شوند وگرنه کشته خواهند شد. کشتار تعداد زیادی از ساکنان مرد روستای کوچو که در تاریخ پانزدهم آگوست ۲۰۱۴ به وقوع پیوست، به این دلیل بود که حاضر به تغییر دین خود نشده بودند. با وجود این، مواردی که قبلاً از آن سخن رفت کاملاً در تناقض با یک موردی است که چند وقت پیش در منطقه سنجار اتفاق افتاد و نیروهای داعش با گرفتن مبالغی، گروهی از مردان ایزیدی را آزاد کردند بدون اینکه مجبور به تغییر دین شده باشند. این می‌تواند به عنوان بخشی از سیاست پاکسازی قومی دولت اسلامی باشد. این مسئله این پیام را به اقلیت‌های قومی مذهبی می‌رساند که در عراق جایی برای آنها وجود ندارد که در این راستا می‌توان به نابودی محل‌های عبادت و نیز میراث فرهنگی آنها اشاره کرد^{۴۸}.

تقریباً نیمی از زنان و دخترانی که با سازمان‌های بین‌المللی و محلی صحبت می‌کردند، اعلام می‌داشتند که نیروهای دولت اسلامی پافشاری زیادی می‌کردند که آنها تغییر دین دهند و مسلمان شوند. زرا^{۴۹} سیزده ساله گفت که: «پیکارجویان داعش من را به همراه دختران دیگری که بین ده تا پانزده سال داشتند، اسیر کردند و به یک ساختمان سه طبقه در موصل

45. Badush.

46. Tal Afar.

47. Bi a .

48. Rovera, "Ethnic Cleansing on a Historic Scele Islamic State SSsystematic Targeting of Minorities in Northern Iraq", op. cit, 4.

49. Zara.

بردند و بعد تعداد دیگری از اعضای داعش آمدند تا دخترهای مورد علاقه خود را انتخاب کنند. اما آنها قبل از هر چیز از ما می‌خواستند که دین خود را تغییر دهیم و مسلمان شویم. نیروهای داعش به ما گفتند که شما کافر هستید و باید کلماتی را که رهبر ما می‌گوید، تکرار کنید. سپس ما را در یک مکان جمع کردند و از ما خواستند که کلمات را تکرار کنیم. ما راهی جز قبول این کار نداشتیم و باید تغییر دین می‌دادیم». دختر دیگری به نام نور^{۵۰} شانزده‌ساله بیان داشت که: «در جاهای مختلفی در شهر موصل، رهبر پیکارجویان داعش از ما خواست تا دین خود را تغییر دهیم و مسلمان شویم و قرآن بخوانیم. ما مجبور بودیم که قرآن بخوانیم و ما به آرامی شروع کردیم به دعا کردن و قرآن خواندن و رفتار کردن شبیه آنان»^{۵۱}. تغییر اجباری دین در مورد زنان و دختران به منظور ازدواج با آنان بود.

۲-۲-۴- ازدواج اجباری

از دیگر جنایاتی که نیروهای داعش علیه زنان و دختران ایزیدی انجام دادند، ازدواج اجباری با آنان بود. این زنان و دختران مجبور بودند که با اعضای داعش ازدواج کنند و هیچ راهی جز این نداشتند. در صورتی که در مقابل این عمل از خود مقاومت نشان می‌دادند، به شدت مورد اذیت و آزار قرار می‌گرفتند. یکی از زنان ایزیدی به نام سوه نوزده‌ساله، که از دست نیروهای داعش فرار کرده بود، در این خصوص بیان داشت که: «دو سال قبل با یکی از هم‌محلی‌هایم ازدواج کردم. پس از حمله داعش به محل زندگی‌مان، نیروهای داعش شوهرم را کشتند و من را به همراه ۲۰۰۰ زن و دختر دیگر ایزیدی به یک سالن بزرگ در شمال شهر موصل بردند. در آنجا من به همراه دوازده نفر دیگر از اسراء مجبور شدیم در یک شب و در یک مراسم با اعضای داعش ازدواج کنیم اما چند روز بعد از عروسی ما توانستیم شبانه فرار کنیم»^{۵۲}.

در بین اقداماتی که نیروهای دولت اسلامی انجام داده است، آنچه که بیشتر جلب توجه می‌نماید این است که دولت اسلامی همه اسیران ایزیدی را مجبور به تغییر دین می‌کنند. در این میان فرقی بین زن و مرد، کودک و بزرگسال وجود ندارد. یکی از ایزیدی‌هایی که از اسارت داعش فرار کرده بود به دیدبان حقوق بشر گفت که: نیروهای دولت اسلامی او و بیش از دویست زن و مرد و کودک ایزیدی را به سوریه بردند و با تشریفات بسیاری آنان را مجبور

50. Noor.

51. Begum, op. cit, 8.

52. Letta Tayler, "Iraqi Kurdistan: Arabs Displaced, Cordoned off, Detained" (Human Rights Watch), 2, Accessed February 25, 2015, <http://www.hrw.org>.

کردند که دین خود را تغییر دهند. آنها مجبور بودند که شهادتین (عقیده اسلامی) را در سه دقیقه بخوانند، حتی بچه‌ها هم باید آن را می‌خواندند و هرکسی که این کار را انجام نمی‌داد، کشته می‌شد.^{۵۳}

اما نکته‌ای که در اینجا حائز اهمیت است، آن است که زنان یزیدی که شهادتین را می‌خوانند، مسلمان می‌شوند (هرچند به صورت ظاهری) بنابراین انجام اعمالی مانند خرید و فروش آنان و یا هدیه دادن این زنان و یا حتی ازدواج اجباری با آنان امری غیر قابل توجیه است. اگر مسئله اساسی در نزد دولت اسلامی مسلمان کردن این اقلیت مذهبی بود و جلوگیری از ادامه شرک و بت‌پرستی آنان (به عقیده دولت اسلامی یزیدی‌ها مشرک هستند)، پس با مسلمان شدن آنان باید همانند دیگر مسلمانان با آنها برخورد شود و نه اینکه دوباره همان اعمال را بر آنها انجام دهند. بنابراین پیداست که در هر صورت چه پیروان یزیدی مسلمان شوند و چه نشوند تأثیری در نوع رفتار نیروهای دولت اسلامی ندارد و باز هم همان رفتارها را انجام می‌دهند و ممکن است شکل آن را عوض نمایند.

۲-۲-۵- بردگی و تجاوز جنسی

تجاوزهایی که اعضای داعش بر زنان و دختران یزیدی وارد کرده‌اند، صدمات شدیدی بر روح و روان قربانیان وارد آورده است. آنچه که بر آنها در زمان اسارت گذشته است و آسیب‌های جسمی و روانی که در آن زمان بر آنها وارد شده است و خاطرات به‌جامانده از آن جنایات، زنان و دختران یزیدی را در شرایط دشواری برای ادامه زندگی قرار داده است. از سوی دیگر، خانواده‌های آنان نیز همانند آنان دچار صدمات روحی و روانی بسیار شدیدی شده‌اند که این امر در ادامه روابط آنان و زندگی‌شان مشکلات زیادی را به وجود خواهد آورد تقریباً اکثر زنان و دختران یزیدی که به اسارت داعش درآمدند، به خصوص زنان و دختران جوان به بردگی گرفته شدند و عده زیادی از آنان به کرات هم مورد تجاوز و هم مورد خرید و فروش قرار گرفتند.

دیدبان حقوق بشر نیز در گزارشی که در این خصوص منتشر کرده است، اقدامات نیروهای دولت اسلامی علیه زنان و دختران یزیدی را تجاوز سیستماتیک و گسترده خوانده است. بر اساس تحقیقاتی که این سازمان انجام داده است از جمله مصاحبه با بیست زن و

53. Freed Abrahams, "Iraq: Forced Marriage, Conversion for Yezidis" (Human Rights Watch), 10, Accessed October 12, 2014, <http://www.hrw.org>.

دختر‌یزیدی که از دست داعش فرار کرده‌اند، این اعمال را تجاوز سازمان‌یافته و سیستماتیک، برده‌داری جنسی و کوچ اجباری توصیف کرده است که بنابر توصیف این سازمان، این اعمال می‌تواند جنایت جنگی و شاید هم جنایت علیه بشریت باشد. طبق گفته‌های یازده زن و نه دختر‌یزیدی که با دیدبان حقوق بشر مصاحبه کرده‌اند، آنها مجبور به کوچ شده‌اند و سپس چندین دفعه مورد خرید و فروش واقع شده‌اند و در برخی موارد نیز به عنوان هدیه به دیگر نیروهای دولت اسلامی داده می‌شدند که هر بار مورد تجاوز قرار می‌گرفتند. در این خصوص جلیلا^{۵۴} در مصاحبه خود بیان داشت که در طول اسارت، هفت پیکارجوی دولت اسلامی او را تصاحب کردند و چهار نفر از آنان با او در موقعیت‌های مختلف رابطه جنسی برقرار کردند، بعضی مواقع او را می‌فروختند و بعضی مواقع نیز او را هدیه می‌دادند. همه زنان و دخترانی که مورد مصاحبه قرار گرفتند، علائم حادی از فشارهای روانی را نشان می‌دادند. آنها همچنین بیان داشتند که در طول اسارت برای جلوگیری از تجاوز، تغییر اجباری دین و کوچ اجباری، چندین بار اقدام به خودکشی کردند که موفق نشدند و همچنین شاهد تلاش دیگر زنان و دخترانی بودند که آنها نیز برای جلوگیری از تجاوز و تغییر اجباری دین اقدام به خودکشی می‌نمودند که برخی از آنان موفق به انجام این کار می‌شدند. آنها برای انجام خودکشی اقداماتی از جمله: بریدن مچ دست با شیشه یا تیغ، حلق‌آویز کردن خود، اتصال به جریان برق و مصرف سم را انجام می‌دادند. رشیدا^{۵۵} سی و یک ساله در این خصوص گفت که:

«به حمام رفتم و آب را باز کردم، روی صندلی ایستادم تا دست خودم را به سیم برق وصل کنم اما برق نبود و بعد از اینکه صاحبم فهمید که قصد انجام خودکشی دارم، مرا به شدت کتک زد»^{۵۶}. نور سیزده‌ساله گفت که: «در روز سوم آگوست ۲۰۱۴ که پیکارجویان داعش حمله کردند و من را به همراه بقیه ربودند، در طی پنج روز چندین دفعه من را مورد تجاوز قرار دادند. حالا هم به دلیل آن اعمال بسیار ناراحت هستم و اغلب اوقات در حال گریه کردنم».

گروه‌های بین‌المللی مستقر در اردوگاه‌های آوارگان‌یزیدی بیان کردند که هرچه سریع‌تر باید تعدادی مراکز درمانی و مشاوره‌ای برای این زنان و دختران ایجاد شود تا امید به زندگی را به آنها برگردانند. دکتر نزار در این خصوص به دیدبان حقوق بشر گفت که: «گرچه خبری

54. Jalila.

55. Rashida.

56. Begum, op. cit, 6.

از خودکشی در اردوگاه‌های‌یزیدی‌ نشنیده است ولی بیشتر آنهایی که مورد تجاوز قرار گرفتند تمایل به خودکشی دارند».^{۵۷}

یک دختر هفده‌ساله‌یزیدی که در حراجی داعشی‌ها به عنوان برده فروخته شده بود، در این خصوص به خبرگزاری‌ها بیان داشته است که: «در مدت نه ماه که در اختیار یکی از نیروهای داعش بودم بارها از سوی صاحبم و محافظانش مورد تجاوز قرار گرفتم. آنان مرا به صورت گروهی مورد تجاوز قرار می‌دادند و زمانی که به تقاضای آنان پاسخ منفی می‌دادم و مقاومت می‌کردم مرا با شلاق کتک می‌زدند و مورد ضرب و شتم قرار می‌دادند و حتی با آب جوش پاهایم را می‌سوزاندند». او که اکنون سه‌ماهه باردار است می‌گوید: «کابوس آنچه که صاحبش و محافظانش بر سر من آوردند را پیش چشمانم می‌بینم و آنچه که آنجا اتفاق می‌افتاد شبیه انتخاب مرگ و مرگ بود ... خیلی وحشتناک بود». وی که توانسته است از دست آنان فرار کند، می‌گوید که: «شرایط زندگی برای من و امثال من دشوار است، چرا که جامعه‌یزیدی به شدت مردسالار است و آنهایی که از دست داعش فرار کرده‌اند را «فاسد» می‌دانند. عمویم مرا تهدید کرده است در صورتی که مورد سوءاستفاده جنسی نیروهای داعش قرار گرفته باشم، مرا خواهد کشت».^{۵۸}

نارین بیست‌ساله در این خصوص گفت که: «شب‌ها خیلی کم می‌خوابم و خواب‌های آشفته می‌بینم. زمانی که خوابم می‌برد اغلب والدینم و برادر و خواهرانم را در جلوی چشمانم می‌بینم».

با تلاش‌های بین‌المللی چند کمیته سلامتی در اقلیم کردستان عراق برای ارائه خدمات به این زنان و دختران تشکیل شده است تا آنان را از لحاظ جسمی و روحی مورد درمان قرار دهند. در این مراکز زنان و دختران‌یزیدی را مورد آزمایش‌های متعدد پزشکی قرار می‌دهند تا وضعیت جسمی آنان به خصوص از لحاظ بیماری‌های مقاربتی و نیز وضعیت حاملگی آنان مشخص شود. دکتر نزار^{۵۹} مدیر یکی از این کمیته‌ها که در دهوک قرار دارد، بیان می‌دارد که: «برخی از خانواده‌های‌یزیدی آرزو دارند که هیچ‌گاه مشخص نشود که زنان و دخترانشان ربوده شده‌اند و این موضوع شناسایی و حمایت از آنها را سخت‌تر می‌کند. اکثر زنان و دخترانی که ربوده شدند و مورد تجاوز قرار گرفتند در شرایط وخیم روحی و روانی قرار دارند و

57. Begum, op. cit, 2.

۵۸. «صفحه نخست»، دیپلماسی ایرانی، تاریخ دسترسی ۱۸ خرداد ۱۳۹۴، <http://www.irdiplomacy.ir/fa/>.

59. Nezhar.

این امر شامل خانواده‌های آنان نیز می‌شود».

لیلای یکی از قربانیان این جنایت که توسط چهار داعشی مورد تجاوز قرار گرفته بود به دیدبان حقوق بشر گفت که: «شب‌ها نمی‌توانم بخوابم چرا که همیشه به یاد می‌آورم که آنها چگونه به من تجاوز کردند. من دوست دارم کاری کنم تا همه چیز را فراموش کنم، می‌خواهم عراق را ترک کنم تا شاید همه چیز بهتر شود، نمی‌خواهم دوباره اسیر و گرفتار شوم».

گروه دولت اسلامی زنان اسپر شده را به عنوان برده (کنیز)، قلمداد نموده است

یعنی آنچه را که در مناسبات قرون قدیم وجود داشت به زعم خود در مورد زنان و کودکان‌یزیدی احیاء کرده است که نه تنها منابع زیادی گزارش کردند، بلکه در نشریه آنها، تأیید و توجیه شرعی شده است.^{۶۰} آنان توضیح می‌دهند زنان این مردم را که مشرک و کافر دانسته‌اند به عنوان غنیمت تصاحب کرده و میان جنگجویان خود تقسیم کرده‌اند. البته تعدادی را تحت عنوان سهم دولت اسلامی (خمس) به شهر موصل فرستادند. این انتقالات در اخبار آمده بود اما معلوم نبود به چه منظور، تا اینکه در نشریه دولت اسلامی روشن شد.^{۶۱} ممکن است بتوان این تجاوزات را در راستای بند (d) ماده ۲ نیز تفسیر کرد، با این توضیح که هرچند این تجاوزات اقدام غیرمستقیم تلقی شود اما با لحاظ قصد مرتکب و مابانی فقهی که به آن معتقد هستند و مورد بحث قرار خواهد گرفت، می‌توان چنین فرضی را در نظر آورد.

در همان ساعات اولیه حمله، پیکارجویان دولت اسلامی زنان و دختران‌یزیدی را از مردان جدا کردند. بسیاری از مردان را به صورت دسته‌جمعی قتل‌عام کردند و زنان و دختران را با انتقال به شهر موصل و شهر رقه در کشور سوریه مورد خرید و فروش قرار دادند. اولین نتیجه این اقدام نیروهای دولت اسلامی از هم پاشیدن بنیان خانواده‌یزیدی‌ها بود. دیگر خانواده‌ای وجود نداشت و این امر عملاً باعث جلوگیری از تداوم زندگی جمعی آنان و تولید مثل در میان این گروه می‌شد. آنها حتی زنان متأهل را از شوهرانشان جدا می‌کردند و مورد خرید و فروش قرار می‌دادند و حتی با برخی از آنان ازدواج می‌کردند!

60. "The Revival of Slavery before the Hour" Dabiq 4 (2014): 13.

61. Ibid., 14.

۲-۳- انتقال کودکان (بند E ماده ۲)

اقدام دیگر نیروهای دولت اسلامی انتقال کودکان‌یزیدی بود. کودکان‌یزیدی را از خانواده‌هایشان جدا می‌کردند و آنها را به مکان‌های دیگری می‌بردند و افکار و عقاید خودشان را به آنها آموزش می‌دادند و برای پیشبرد اهداف خود از جمله جنگیدن از آنها استفاده می‌کردند.

عده‌ای از‌یزیدی‌هایی که توانسته بودند از دست نیروهای دولت اسلامی فرار کنند به دیدبان حقوق بشر گفتند که؛ بعد از حمله نیروهای دولت اسلامی به شمال غرب عراق و مناطق‌یزیدی‌نشین در سوم آگوست ۲۰۱۴، تعداد زیادی از اعضای این اقلیت مذهبی را به اسارت گرفتند. در اولین روز گروهی از مردان، زنان و بچه‌ها را با هم گرفتند و بردند. سپس اسیرها را در سه دسته از هم جدا کردند: زنان پیر و مادرها به همراه بچه‌هایشان و در برخی موارد با مردان پیر یا شوهرانشان را در یک گروه، زنان نزدیک به بیست سال و دختران بالغ را در یک گروه و مردان جوان و پسران رشید را در گروه دیگر قرار دادند. در ادامه کار نیروهای دولت اسلامی پسران نوجوان را از خانواده‌هایشان جدا کردند و آنها را برای آموزش مسائل مذهبی و نظامی به مکانی دیگر بردند. یک مرد بیست و هشت ساله به نام حیدر که توانسته بود فرار کند، گفت که نیروهای دولت اسلامی چهارده پسر هشت تا دوازده‌ساله را جدا کردند و به یک پایگاه نظامی در سنجار که به تصرف خود درآورده بودند، بردند و زمانی که از آنها پرسیده بودند که آنها را کجا برده‌اید؟ نیروهای دولت اسلامی گفتند که؛ «نگران نباشید ما به آنها غذا می‌دهیم و از آنها مواظبت می‌کنیم. ما آنها را می‌بریم به یک پایگاه تا قرآن را به آنها آموزش دهیم و اینکه چطور بجنگند و چطور جهادی شوند»^{۶۲}.

در این خصوص **فیان دخیل** نماینده‌یزیدی‌ها در پارلمان عراق به خبرگزاری‌ها اعلام داشت که نیروهای دولت اسلامی، پنجاه کودک اسیر‌یزیدی، که بین سیزده تا شانزده سال سن داشته‌اند را از خانواده‌هایشان جدا کرده و آنان را به پایگاه‌های نظامی خودشان برده‌اند و پس از آموزش نظامی، آنان را به میدان جنگ علیه ارتش و کمیته‌های مردمی عراق فرستاده‌اند^{۶۳}. از دیگر اعمالی که دولت اسلامی علیه کودکان‌یزیدی انجام داده‌اند، فروش آنهاست. همانند آنچه که بر سر زنان‌یزیدی آمد و آنها را در بازارهای شهر رقه سوریه و همچنین بازار «القدس» در موصل عراق به قیمت‌های مختلف که بر اساس سن و سالشان

62. Abrahams, op. cit, 10.

۶۳ «صفحه نخست»، دیپلماسی ایرانی، تاریخ دسترسی ۱۶ خرداد ۱۳۹۳، <http://www.irdiplomacy.ir/fa/>.

مشخص می‌نمودند مورد خرید و فروش قرار می‌دادند، کودکان‌یزیدی را نیز به قیمت‌های مختلفی مورد خرید و فروش قرار داده‌اند. بنابر آنچه که در خبرگزاری‌ها ذکر شده است نیروهای دولت اسلامی این کودکان را بعضاً حتی به قیمت ده دلار مورد خرید و فروش قرار داده‌اند.^{۶۴}

۲-۴- کمیّت نتایج اعمال ارتكابی

مسئله‌ای که ممکن است در تحلیل تحقق جرم مطرح شود، تعداد قربانیان این جنایت است. به عبارت دیگر، جنایت نسل‌زدایی علیه چه تعداد از افراد گروه باید ارتکاب یابد تا این جنایت تحقق پیدا کند؟ در پاسخ به این پرسش برخی از نویسندگان حقوق ارتکاب این جنایت علیه حتی یک نفر را قابل تحقق دانسته، اما به شرط آنکه مرتکب، قصد نابودی گروه را داشته باشد.^{۶۵} دیدگاه دیگر در این خصوص این است که در خصوص شرط کمیّت در جنایت نسل‌زدایی می‌توان به عرف حقوق بین‌المللی رجوع کرد، و همین عرف است که در عمل به قضاوت محکمه‌ای بستگی خواهد داشت که به جرم رسیدگی می‌کند که ممکن است حتی ارتکاب این جنایت را علیه یک نفر کافی بداند.^{۶۶} در تفسیر عناصر جرم که از سوی دول عضو اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری صورت پذیرفته، یک نفر را در تمامی موارد کافی می‌داند.^{۶۷} دیدگاه سومی نیز در این خصوص وجود دارد و آن بحث بر سر کوچک یا بزرگ بودن گروه مجنی علیه است. موضوع اصلی بر این اساس این است که آیا ارتکاب جنایت علیه یک گروه با تعداد اعضای کم، تفاوتی با گروه دیگر با اعضای بیشتر ندارد؟ عقیده این دسته از حقوقدانان بر این است که تعداد تلفات مطرح نیست، بلکه نبودن بخشی از یک گروه کوچک به همان اندازه جرم محسوب می‌شود که بخشی از یک گروه بزرگ، هرچند عملاً نابودی گروه‌های کوچک کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد و یا در خلال پوشش نابود کردن گروه‌های بزرگ‌تر، به از بین بردن گروه‌های کوچک پرداخته می‌شود.^{۶۸} در خصوص‌یزیدی با

۶۴ «صفحه نخست»، دیپلماسی ایرانی، تاریخ دسترسی ۱۳ مهر ۱۳۹۳، <http://www.irdiplomacy.ir/fa/>.

۶۵ محمدعلی اردبیلی، «کشتار جمعی»، مجله حقوقی، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران ۱۱ (۱۳۶۸)، ۴۷. به نقل از: مرتضی جوانمردی صاحب، «نسل‌زدایی: ساختار عناصر جرم»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۶۸ (۱۳۸۴)، ۳۵.

۶۶ جوانمردی صاحب، پیشین، ۳۵.

67. The Perpetrator Killed One or More Persons. (The Term Killed is Interchangeable with the Term Caused Death).

68. Barbara Harff, Ted Roert Gurr, "Toward Empirical Theory of Genocides and Politicides:

توجه به اینکه یک گروه بسیار بزرگ نسبت به گروه‌های قومی، ملی و یا مذهبی که در اطراف آنان زندگی می‌کنند، نیستند ولی با وجود این و با توجه تعداد کشتارها و همچنین تعداد آوارگان و بردگی گرفتن شمار زیادی از زنان و دختران این گروه، می‌توان گفت که به نسبت جمعیت این گروه بخش قابل توجهی از آنان مورد حمله قرار گرفته‌اند.

۳- قصد نابودی گروه و مرتکب جنایت

هرچند مرتکب در جنایت نسل‌زدایی دارای ویژگی خاصی نیست اما شناخت او و قصد و نیت مرتکب^{۶۹} در انجام اعمال مجرمانه و ارتباط آن با مجنی‌علیه (گروه قربانی) در کشف قصد نابودی که از ارکان تحقق جرم است، لازم به نظر می‌رسد.

۳-۱- دولت اسلامی عراق و شام «داعش»

در مورد خاستگاه سیاسی این گروه نظراتی وجود دارد که موضوع این مقاله نیست، اما بدون تحلیل داده‌ها، می‌دانیم که «دولت اسلامی عراق و شام» که به طور اختصار به داعش شهرت یافت و سپس به «دولت اسلامی» تغییر نام داد، شاخه عراقی سازمان القاعده است که از سال ۲۰۱۰ با رهبری جدید (ابوبکر البغدادی) و مصادف با بحران سوریه، دامنه فعالیت خود را افزایش داده است. این گروه دارای عقاید سلفی اسلامی است. یعنی معتقدند باید احکام اولیه اسلام را به همان شکل اولیه و فارغ از تحولات اجتماعی، احیاء و اجرا نمود و عزت مسلمین و سرزمین‌های اسلامی را اعاده کرد.

دولت اسلامی، دولت‌های سوریه و عراق را نامشروع دانسته و سعی در تسلط بر سرزمین‌های این دول دارد و به این منظور با سازماندهی نیروها و تهیه امکانات نظامی و با استفاده از ضعف سیاسی - نظامی آنها، توانسته است بر پهنه‌ای از مناطق دو دولت مذکور تسلط پیدا کند و در برخورد با مردمان این سرزمین‌ها، عقاید خود را اعمال نماید.

۳-۲- قصد نابودی پیروان آیین‌یزیدی

اهمیت رکن قصد نابودی در تحقق و احراز جنایت نسل‌زدایی و نیز در متمایز ساختن آن از جنایات علیه بشریت روشن است، اما احراز آن، با توجه به پیچیدگی‌های معنایی و موضوعی و

Identification and Measurement of Cases Since 1945", *International Studies Quarterly* 32 (1988), 366.

69. Dolus Specials.

تطبیق با کنوانسیون، همیشه از مسائل دشوار محسوب می‌شود.

علاوه بر اینکه احراز قصد از خلال وقایع مادی شامل کشتارهای جمعی مردان، و اجبار تعدادی دیگر به تغییر دین خود، برده ساختن زنان و کودکان وابسته به مردان مذکور و تحمیل آن شرایط کشنده به جمعیت شهر سنجاار امکان دارد و می‌تواند مبین خواست گروه دولت اسلامی باشد، بررسی عقاید مرتکب و نسبتی که با ویژگی مجنی‌علیه دارد و از همه مهمتر گفتارهایی که مرتکب در خصوص اعمال ارتكابی، منتشر کرده و به تبیین و یا توجیه آنها پرداخته، می‌تواند راهنما باشند.

این گروه علاوه بر انتشار ویدئوها و عکس‌هایی از این وقایع در فضای مجازی، در نشریه دابق به توصیف و تحلیلی از آنچه اعضایش در مورد ایزیدی‌ها مرتکب شده‌اند، پرداخته است با این مضمون که:

«در فتح نینوا دولت اسلامی با جمعی از ایزیدی‌ها برخورد کرد. اقلیتی مُشْرک در طول قرن‌ها در عراق و شام که ادامه وجود آنان تا به امروز، موضوعی است که با نظر گرفتن آیه شمشیر:

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَخْصِرُوهُمْ
وَاعْبُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَحِيمٌ ۵/توبه (و چون ماه‌های حرام به سر رسید، مشرکان را هر کجا یافتید بکشید و یا اسیرشان کنید و [از ورود به مکه] بازشان دارید. و در هر کمینگاهی به انتظار آنان بنشینید، پس اگر توبه کردند و نماز را به پای داشتند و زکات را پرداختند، از ایشان دست بردارید که خداوند آمرزنده و مهربان است)، مسلمانان باید بدان پاسخ دهند.

... کُفْرِي بالاتر از اینکه ابلیس را نور بدانی و عبادت کنی ... محققین شریعت به دو صورت از اینان تلقی دارند: اول، اساساً مشرک و دوم، مرتد. اما با تحقیق بیشتر مشخص شد که اینان از زمان ماقبل جاهلیت وجود داشته‌اند. اما با مسلمان شدن جمعیت اطرافشان و تغییر در زبان و فرهنگ، مسلمان تلقی شدند گرچه هرگز نه تنها اسلام را قبول نکردند بلکه و حتی چنین ادعایی ندارند.

بر این اساس و بر مبنای نظر اکثریت فقهای اسلامی که چگونه باید با مشرکین برخورد کرد، دولت اسلامی با آنان رفتار نمود. در اینجا، برخلاف یهودیان و مسیحیان، محلی برای پرداخت جزیه نبود و همین‌طور، زنان آنان باید به بردگی گرفته می‌شدند. بعد از اسارت آنان، زنان و بچه‌ها بر مبنای شریعت، میان جنگاوران دولت اسلامی که در عملیات سنجاار مشارکت

داشتند تقسیم شدند. البته بعد از اینکه یک‌پنجم برده‌ها به‌عنوان خمس به مرکز حکومت اسلامی انتقال داده شدند...»^{۷۰}.

اما به نظر می‌رسد که برداشت و تفسیر داعش از آیه فوق‌الذکر صحیح نیست. این آیه جزئی از سی و هفت آیه مرتبط و هماهنگ با آغاز سوره توبه است. این مجموعه به تصریح آیه نخست «بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ» (از این پس خداوند و رسولش از مشرکانی که با شما عهد بستند [و آن را شکستند] بیزار هستند). دارای شأن خاص است، یعنی مربوط و منحصر به مشرکینی است که با مسلمانان پیمان عدم تجاوز و دشمنی بستند و آن را نقض کردند و استثنایی که در آیه چهارم آمده است، بیشتر روشن می‌کند که فرمان «قَاتِلُوا» قابل اطلاق و انطباق بر عموم مشرکین نیست «إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَ لَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ» (مگر کسانی از مشرکان که با شما عهد بستند و [هیچ‌یک از مواد آن را] شکستند و کسی را علیه شما یاری ندادند، پس شما نیز پیمان را تا زمان انقضای آن مراعات کنید، به راستی که خداوند پرهیزگاران را دوست دارد)^{۷۱}.

همچنین در مورد وظیفه‌ای که دولت اسلامی برای تغییر دین‌یزیدی‌ها و اجبار آنان به پذیرفتن اسلام احساس کرده، به اصطلاح باید گفت، این یک خوانش از متون اسلامی است اما در قرائت دیگری گفته می‌شود: «انسان در قرآن کریم آزاد است تا با آگاهی و امنیت کامل آیین و عقیده خود را برگزیند و هیچ فرد یا حکومتی اجازه ندارند که او را به اکراه و اجبار وادار به پیروی از دین و مذهب خاصی کنند. «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» ۲۵۶/بقره (هیچ اجباری در [پذیرش] دین نیست، (زیرا) به یقین [راه] هدایت از گمراهی، روشن شده است. بنابراین کسی که به [معبود] طغیانگر کفر ورزد، و به خدا ایمان آورد، پس یقیناً به دستاویزی استوار تمسک جسته است، که هیچ گسستگی برایش نیست. و خدا، شنوای داناست).

سبب نزول آیه، مورد ابوحصین و دو پسر اوست که مسیحی شدند، در تفسیر المنار آمده است: پس از آنکه پدرشان به اجبار آنان را وادار به تغییر عقیده کرد، آنان نزد پیامبر شکایت کردند و پیامبر جانب پسران را گرفت. فقال يا رسول الله: أريدخل بعضى النار و أنا أنظر، فنزلت

70. Dabiq, op. cit, 14-17.

۷۱. حمید مهدوی کُرد، *ازداد و آزادی عقیده* (بی‌نا، ۱۳۹۳)، ۲.

فخلاًهما، «خداوند اگر می‌خواست، می‌توانست کاری کند که همه مردم به او ایمان آورند یا تابع هر دینی باشند که او می‌خواهد»^{۷۲}. بنابراین به پیامبر عزیزش و در واقع به پیروان آن ذات شریف که می‌خواهند با استفاده از ابزار زور و اجبار، مردم را هدایت کرده، «به بهشت ببرند!» می‌فرماید: «أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ» ۹۹/یونس (آیا تو مردم را به زور و می‌داری که ایمان آورند؟!)) زیرا برخورداری انسان از امکان «اختیار» و «انتخاب» موجب می‌شود که اگر خداوند مهربان، خود مستقیماً نغمه جانبخش هدایت را به گوش جان گمراهان هم برساند، از پذیرش حق و هدایت سرباززند و بگریزند «وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَ لَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَ هُمْ مُعْرِضُونَ» ۲۳/انفال.

با توجه به آنچه که در نقد استناد به آیه ۵ سوره توبه آمد و نیز اجبار پیروان آیین‌یزیدی به تغییر دین و سخنان صریحی که از سوی گروه دولت اسلامی انتشار یافته، مبرهن است که ایشان با آیین‌یزیدی، مخالف بوده و باور دارند که انسان‌ها نباید چنین اعتقاداتی داشته باشند. پیچیدگی موضوع را در همین‌جا باید شناسایی کرد. ممکن است گفته شود ایشان نمی‌خواهند انسان‌ها را بکشند بلکه با این آیین مخالفند پس همان‌گونه که خود گفته‌اند یا اسلام را بپذیرند یا بمیرند.

نخست؛ در برخورد شبه‌نظامیان گروه دولت اسلامی با جمعیت‌یزیدی در روستاهای سنجان و قبل از رسیدن به شهر، چند مورد کشتار جمعی از مردان انجام شده است و هیچ فرایندی دال بر عرضه اسلام به آنان و عدم قبول ایشان نه گزارش شده و نه حتی از سوی دولت اسلامی، ادعا شده است بلکه صراحتاً گفته‌اند که در برخورد با این جمعیت، محلی برای دریافت جزیه نبود آنگونه که با مسیحیان رفتار کرده بودند لذا (مردان را کشتند و) زنان و کودکان ایشان به بردگی گرفته شدند.

دوم؛ اعتقادات دینی چنان با روان و زندگی انسان پیچیده و مدغم است که نمی‌توان آن را از وجود او جدا ساخت و مدعی شوند که ایشان با اعتقاد مخالفند و قصد نابودی آن را دارند و نه قصد نابودی انسان‌هایی که چنین اعتقاداتی دارند زیرا مانند تمام اعتقادات دیگر، مجموعه زندگی فرد با آن تعریف شده است، مثلاً غسل تعمید که در آیین‌یزیدی وجود دارد، و یا باورهایی که در مورد ازدواج زن و مرد دارند با ادامه زندگی‌شان همبسته است و

۷۲. محمد رشید رضا، تفسیر القرآن الحکیم الشهیر بتفسیر المنار (بیروت: دارالفکر و دارالمعرفه للطباعة و النشر، ۱۳۶۶ هـ.ق)، ۳۶.

نمی‌توانند با غیر آن اعتقادات خود را انسان بدانند و زندگی کنند، لذا و همان‌گونه که در قرآن حکیم آمده است خود این انسان باید به اعتقاد برسد و به اجبار نمی‌توان او را باایمان ساخت لذا نابودی اعتقاد‌یزیدی مستلزم نابودی همان انسان‌های معتقد است، یعنی اجرای قصد نابودی آن آیین، مستلزم نابودی پیروان آن آیین خواهد بود.

بنابراین، کشته شدن کسانی که در برابر اجبار به تغییر دین، تمکین نکردند، مثبت قصد مرتکب دایر بر نابودی پیروان آن آیین است و در تفسیر مصوب دول عضو اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری در مورد قصد نابودی هم، بر لزوم جهت‌گیری عمل یا اعمال مرتکب در نابودسازی گروه و یا اینکه عمل، فی‌نفسه بتواند حیات گروه را (کلاً یا جزئاً) نابود سازد، تأکید شده است.

نتیجه

حملات نیروهای دولت اسلامی عراق و شام موسوم به داعش علیه گروه‌های‌یزیدی که از سوم آگوست ۲۰۱۴ آغاز شد، با انجام حملات گسترده و سیستماتیک همراه بود که با قصد و نیت خاص نابود کردن این گروه مذهبی انجام گردید. گروه‌های‌یزیدی را می‌توان تحت عنوان گروه مذهبی از گروه‌های چهارگانه تحت حمایت کنوانسیون نسل‌زدایی ۱۹۴۸ تلقی کرد و نظر به اینکه تعهدات مندرج در این کنوانسیون به حقوق عرفی و حتی تعهدات عام‌الشمول و قواعد آمره تبدیل شده است لذا صرف‌نظر از آنکه دولت عراق (سرزمین محل ارتکاب این جنایت) از تاریخ بیست ژانویه ۱۹۵۹ به عضویت کنوانسیون درآمد، می‌توان گفت گروه داعش، تعهد عرفی ممنوعیت ارتکاب نسل‌زدایی را نقض کرده است.

به نظر می‌رسد که عناصر مادی و روانی جنایت نسل‌زدایی در ارتباط با‌یزیدی‌ها تحقق پیدا کرده است. زیرا بعد از کشتن عده زیادی از مردان، بقیه مردم‌یزیدی تنها در برابر گزینه رها کردن مذهب خود و یا انتخاب مرگ قرار داشتند. در مقایسه موضع داعش که از مسیحیان ساکن شهر موصل خواسته بود یا مسلمان شوند یا جزیه بپردازند تا در امان باشند و حتی هنگامی که مسیحیان از ترس خواستند موصل را ترک کنند به آنها امان داد تا از قلمرو حکومتشان خارج شوند داعش،‌یزیدیان را کافر قلمداد می‌کرد و حتی مسلمین را در برابر خداوند در روز قیامت مسؤول تلقی می‌کرد که با گذشت بیش از ۱۴۰۰ سال از ظهور اسلام، چگونه این گروه کافر توانسته‌اند به حیات خود در سرزمین مسلمین ادامه دهند؟

گروه داعش معتقد بودند که باید با‌یزیدی‌ها بسان مشرکین رفتار شود و آنها با پرداخت

جزیه از امان برخوردار نخواهند شد بلکه یا باید مسلمان شوند و یا کشته شوند و زنان و دخترانشان به بردگی گرفته شوند. بنابراین با قاطعیت می‌توان گفت که کشتار ایزیدی‌ها تنها با نیت نابود کردن آنها انجام شده است و منطقی‌اً هیچ قصدی جز این را نمی‌توان از حملات سیستماتیک و گسترده آنها علیه ایزیدی‌ها استنباط کرد، با این وجود تا محاکمه مرتکبان و استماع دفاعیاتشان و قضاوت فاصله‌ای است که نتایج این پژوهش و مشابه آن را باید مبنا و نظریه‌ای دانست که مرتکب را جلب به دادرسی می‌نماید.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- اردبیلی، محمدعلی، «کشتار جمعی». مجله حقوقی، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران ۱۱ (۱۳۶۸): ۷۰-۳۱.
- باشگاه خبرنگاران جوان. تاریخ دسترسی ۱۵ آبان ۱۳۹۴. <http://www.yjc.ir>.
- بیگدلی، علی. تاریخ سیاسی - اقتصادی عراق. ویرایش اول. تهران: مؤسسه مطالعات و انتشارات تاریخی میراث ملل، ۱۳۶۸.
- بی‌نا، «یزیدی‌ها و کیش و آیین آنها». مجله ادبیات و زبان‌ها، الدراسات الأدبیه ۱۸ (۱۳۴۳): ۱۹۶-۱۶۶.
- جام‌نیوز. «صفحه نخست». تاریخ دسترسی ۱۷ مهر ۱۳۹۴. <http://www.jamnews.ir>.
- جوانمردی صاحب، مرتضی. «نسل‌زدایی کردها در عراق». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
- جوانمردی صاحب، مرتضی. «نسل‌زدایی: ساختار عناصر جرم». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۶۸ (۱۳۸۴): ۴۸-۱.
- خبرگزاری اویس. «خانه». تاریخ دسترسی ۱۱ مهر ۱۳۹۴. <http://oweis.ir>.
- خبرگزاری کرد پرس. تاریخ دسترسی ۲۸ آبان ۱۳۹۴. <http://www.Kurdpress.com>.
- خبرگزاری میزان. تاریخ دسترسی ۳۰ آبان ۱۳۹۴. <http://www.mizanonline.ir>.
- دانشیار روز. حمید مهدوی کرد. تاریخ دسترسی ۲۰ اسفند ۱۳۹۳. مقالات: «ارتداد و آزادی عقیده» و «جستاری در مفهوم جنگ و ترور از دیدگاه اسلام». <http://Hamidmahdavicur.com/category>.
- دیپلماسی ایرانی. «صفحه نخست». تاریخ دسترسی ۱۸ خرداد ۱۳۹۴. <http://www.irdiplomacy.ir>.
- رشید یاسمی، غلامرضا. گرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او. ویرایش اول. تهران: نشریات مجمع ناشر کتاب، ۱۳۴۰.
- سندجی، میرزا شکرالله. تحفه ناصری در جغرافیای کردستان. ویرایش اول. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۶.
- صدری افشار، غلامحسین، نسرتن حکمی و نسترن حکمی. فرهنگ‌نامه فارسی: واژگان و اعلام. ویرایش اول. تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۹.
- معین، محمد. فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات بهزاد، ۱۳۸۹.
- وه‌زاره‌تی کاروباری شه‌هیدان وئه‌نفال کراوه‌کان. تاریخ دسترسی ۱۵ آذر ۱۳۹۳. <http://www.moma-kg.org>.

یوسفی، عثمان. *تاریخ و حیات اجتماعی - فرهنگی کردهای ایزدی*. ویرایش اول. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۱.

یونسی، ابراهیم، مترجم. *کردها*. تهران: انتشارات روزبهان، ۱۳۷۰.

ب. منابع عربی

المراغی، احمد. *تفسیر المراغی - الطبعة الثانیة*. بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۹۸۵.

دملوجی، صدیق. *الیزیدیة*. ط ۱. الموصول: مطبعة الإتحاد، ۱۹۴۹.

رشید رضا، محمد. *تفسیر القرآن الحکیم الشهیر بتفسیر المنار*. بیروت: دارالفکر و دارالمعرفة للطباعة والنشر، ۱۳۶۶ هـ.ق.

زیان فرحان، عدنان. «*الکرد الإیزیدیون فی إقليم کردستان*». سلیمانیه: مرکز کردستان للدراسات الإستراتيجية، ۲۰۰۴.

پ. منابع انگلیسی

Ban Ki - Moon. "Press Conference". United Nations. Accessed August 12, 2014. 1-7. <http://www.un.org>.

Begum, Rothna. "Interview: These Yezidi Girls Escaped ISIS. Now What?"; Human Rights Watch. Accessed April 15, 2015. 1-15. <http://www.hrw.org>.

Bowker, John. *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*. Oxford: Oxford University press, 1997.

Cherchi, Marcello, Stephanie Platz, Kevin Tuite. "Encyclopedia of World Cultures". 1996. Accessed November 1, 2014. <http://www.encyclopedia.com>.

Dabiq, "The Revival of Slavery before the Hour", No 4. 2014. 1-56.

Donatella Rovera. "Gruesome Evidence of Ethnic Cleansing in Northern Iraq as Islamic State Move to Wipe out Minorities"; Amnesty International. 1-5. Accessed September 2, 2014. <http://www.amnesty.org>.

Freed, Abrahams. "Iraq: Forced Marriag, Conversion for Yezidis"; Human Rights Watch. 1-16. Accessed October 12, 2014. <http://www.hrw.org>.

Harff, Barbara, and Ted Roert Gurr, "Toward Empercid Theory of Genocides and Politicides: Identification and Measurement of Cases Since 1945"; International Studies Quarterly, 1988. 30-72.

Harff, Barbara. "ISIL may Have Committed Genocide, War Crimes in Iraq"; The High Commissioner for Human Rights. Accessed March 19, 2015. <http://www.un.org>.

Jose Stork. "The Nightmare in Iraq". Human Rights Watch. 1-4. Accessed August 9, 2014. <http://www.hrw.org>.

Rovera, Donatella. "Ethnic Cleansing on a Historic Scele Islamic State sSystematic Trageting of Minorities in Northern Iraq"; Amnesty International. 1-30. Accessed November 14, 2014. <http://www.amnesty.org>.

Taylor, Letta. "Iraqi Kurdistan: Arabs Displaced, Cordoned off, Detained". Human Rights Watch. 1-31. Accessed February 25, 2015. <http://www.hrw.org>.

Wilcke, Christoph. "Dispatches: Help Yezidi Survivors"; Human Rights Watch. 1-4.

The Survey of Yezidis' Genocide by ISIS in Iraq

Dr. Mortaza Javanmardisaheb

Assistant Professor of Kurdistan University,

Email: m.javanmardis@uok.ac.ir

&

Mohammad Bagher Rastegar Mahjanabadi

M.A Student of Criminal Law at Kurdistan University,

Email: rastegar.mahjanabadi@gmail.com

The “Islamic State of Iraq and Sham”, the ISIS for short, in a military operation, in order to dominate the Neinava Province and a region the center of which is the city of Sinjar on the northwestern coast of the country of Iraq, has committed crimes such as wholesale killing, enslaving the people, and the destruction of sacred places, against the denizens who are recognized as Yezidis. The ISIS has also obligated the Yezidis to convert to Islam and has displaced them into the mountains in an extreme condition of the summer heats of 2014. This being reflected in the universal media, has proposed the accomplishment of genocide as an international crime. This problem in the present study has been investigated through the adaption of the subject features (the victimized, the committed crimes, and the recognition of the criminal's thought situation) with the conditions of crime check in the prevention and punishment of genocide convention. The characteristic under study is that the ISIS not only helps denying the crimes, but also justifies them according to the Islamic doctrines and specifically the Holy Quran as the primary source of Ijtihad in the religion. This claim although appears correct on the face of it, however through scrutiny and authorized interpretations of the Holy Quran their fallacy is exposed. Therefore, their crimes analyzed through the convention is not coordinate with their being in the wrong, and, in any way, their claim is not legal to be surveyed in their crime justification.

Keywords: International Crime, Genocide, Yezidi, Kurds, ISIS.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. V, No. 1

2017-1

- **Protection of Terrorism Victims in the Light of Humanization Process of International Law**
Dr. Hossein Sharifi Tarazkouhi & Fatemeh Fathpour
- **The Survey of Yezidis' Genocide by ISIS in Iraq**
Dr. Mortaza Javanmardisaheb & Mohammad Bagher Rastegar Mahjanabadi
- **Free Will as the Foundation of Criminal Responsibility in the Debate between Compatibilism and Incompatibilism**
Dr. Rahim Nobahar & Mohammadreza Khatteshab
- **Criminological Study the Impact of Major Depressive Disorder on Attitudes toward Drugs**
Gholamhosein Karimi kohaki & Mehri Zamanzadeh Behbahani
- **The Legal Coherence in International Criminal Law (According to the Multiplicity of Institutions and Origins)**
Dr. Alireza Bagheri Abyaneh
- **Concept of Victim in International Criminal Law**
Dr. Seyed Ebrahim Hosseini & Dr. Seyed Ghasem Zamani



S. D. I. L.
The S.D. Institute of Law
Research & Study

www.SID.ir